ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Ч. 11. ЛИСТОПАД

1933

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Річна передплата 13·— зл., піврічна передплата 7·— зл., чвертьрічна 3·50 зл. Ціна поодинокого числа 1·20 зл. Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно 3·— зл. Для заграниці 2 доляри річно.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини“ та впис членів: В Сполучених Держ. Північної Америки: Myron Surmach, 103. Avenue A, New-Jork, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskyj Hromadskyj Vydavnycyj Fond, Praha-Vrovice, Brožikova ul. č. 390. —:—:—:—:—:—:— Конто П. К. О. ч. 410.185. —:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—:—

АДРЕСА:

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, Львів, Зіморовича 3.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
V. Річник

ЧИСЛО 11 ЛИСТОПАД 1933

ВІСТОВИЙ РИС. І. ІВАНЕЦЬ

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

В річницю

І знов пожовклий лист паде,
І знов ще рік у даль безмежну!...
Рій споминів встає і йде —
І будить тугу безбережну.
Великих бур столітні дні
Зпід пилу чорного ожили,
Хоч впали вже хрести марні
Й розорані святі могили...
І Тіні з мертвих устають
І кличуть зза страшних кордонів:
— „Чому у вас вражда і лють
„Й земля аж стогне від проклонів?!...
„Чому не йдете всі на путь,
„Чом сліпне ваше покоління,
„І — замісць на Мордву, на Чудь —
„Ви в себе мечете камінням!?!..."

Під Львовом

(Спомин десятника У. Г. А.)

Австрія розвалилася. При кінці листопада 1918 прибув з італійського фронту до родинного села Дібринова, рогатинського повіту, десятник Федь Юрків. По двотижневому відпочинку пішов з І. бережанським курінем (кур. отаман пор. Ґой) під Львів.

...Приїхали ми потягом до Давидова, — оповідає Федь Юрків, — а звідси відмашерували до сільця Солонки, недалеко Сокільник. Я провадив І. чету скорострілів. Командантом сотні скорострілів був пор. Печарський, а потім пор. Скорик. Зараз другого дня ранком о год. 6-ій ми почали наступ на Сокільники, котрі ворог заняв ще перед нашим приходом. Наступала лише одна сотня зі скорострілами. Пробиваючись крізь грубі маси снігу ми повільно поступали вперед. Пройшли горбок і розстрільною зсувалися в долину.

Нагло посипався на нас град куль. Кількох ранили, між ними хор. Микитина. Ми ховалися поза купами гною, які були розкинені по полі й ледви виставляли свої білі голови понад рівну поверхню снігу, та посувалися вперед. На тлі гуку ворожої артилерії торохкотіли кулеметні й крісові постріли через цілий день. Я поклав свій скоростріл на купу гною, сам застряг у снігу по пояс і відповідаю ворожим стрілам. Рушитися було годі. Ситуація стала крутою. Ні наступати, ні завертати. В полудне прийшов післанець від курінної команди по інформації, бо телефону ми ще не вспіли заложити. Шукав за старшиною поміж кулі кілька годин і не міг нікого знайти. Хор. Микитина ранено, а поручник (назвища не тямлю) так десь забарикадувався, що через цілий день не давав знаку життя. Зійшло на те, що найвищим ранґою був силою факту — я. Поінформувавши його про ситуацію, зарядив я о год. 6-ій веч. відступ, але не тою самою дорогою, лише бічною.

Перший наступ не вдався, ми завернули з дуже маленькими втратами.

За два дні упляновано другий наступ. Зі всіх сторін ми окружили Сокільники великим колом і, звужуючи його, наближалися до цілі. Та, на наше невдоволення, розвідка ствердила, що село порожне, а ворог утік ще попереднього дня.

Ми ввійшли в велике чуже нам село Сокільники. Коло фільварку побачили ми жахливу картину. Кільканацять змасакрованих тіл українських вояків, що голі лежали на купі зі слідами страшних ран. Місцеве населення напало на них ззаду, коли вони кинулися в погоні за ворогом, взяло їх у два вогні й поубивало кілька днів перед нашим приходом.

Ми перейшли село, окопалися за селом та

звідси приготовляли наступ на Львів (Кульпарків—Скнилів).

Раненько, ще темно було, ми пересунули свої легкі гармати перед наші окопи так, що нас з ворогом ділила віддаль на 1 км.

Несподівано заграли наші гармати над самим вухом ворога й ми в тій хвилі кинулися до ворожих дротів, але ті скоро зорієнтувалися й привитали нас сильним кулеметним вогнем. Ми завернули.

Ворог по успішній обороні взявся реванжуватися. Одного ранку, ще темно було, наші війська спокійно спали в сокільницьких руїнах, лише стійкові берегли за селом ровів, в котрих було по коліна води й намулу, коли неприятель почав енерґічно наступати. В селі счинився рух. Алярм! Кожний хватав якнайскорше кріса й біг до ровів. Обом сторонам залежало на тому, щоби якнайскорше добігти до ровів і зайняти становище. Зробилися формальні перегони. Тамті бігли з одної, ми з другої сторони.

І показалося, що наші ноги жвавіше працювали, бо ми добігли перші, зайняли становище й почали відстрілюватися. Тепер ворог знайшовся в такім положенню, як ми підчас першого наступу на Сокільники: ні взад, ні вперед. Цілий день ми держали їх під горою, звідки вони відстрілювалися й аж сумерком вислизнулися до своїх окопів. Втрати їх були великі, але по нашій стороні також їх не бракло.

В моїй четі ранено вістуна Цимбалістого з Пукова к. Рогатина й ст. стрільця Сороку з Бережанщини.

Діставши доброго прочуханця, ворог уже довгий час не рушав нас.

За кілька днів перенесено нашу сотню з Сокільник до присілка Боднарівки під львівські цегольні, в котрих то був укріпився ворог. Позиція наша була гірше, як непевна. Віддалення між нами й ворогом було дуже мале, так що він вічно держав нас на оці й засипував нас згори безперервно градом куль. Ми уставили один скоростріл у вікні хати й звернули в напрямі цеголень, а другий в коморі звернено в напрямі Кульпаркова. Цілий тиждень сидів нам тут ворог на карку, цілий тиждень не можна було висунутися на крок із укриття. Отут ми пересвяткували Різдво.

Нас змінила друга сотня й ще того самого дня дісталася в полон, лише 4 стрільці вспіли втекти.

По святах кинено нас на Лису Гору коло Грибович, де застали ми цементові австрійські окопи, але невигідні для нас, бо будовані для оборони Львова — не надавалися для облягаючих.

Звідси то зробили ми наступ на Голоско. Розстрільною йшли полем, а одно крило засягнуло ліс. Тут стрінули ми ненадійно ворога, котрий вийшов із своїх окопів проти нас. Счинилася боротьба зблизька. Нарешті вдалося нам прогнати ворога в глибину ліса. В розпалі частина нас пігнала за ворогом і забігла аж в його окопи, котрі були порожні. Де ворог дівся — ми не знали, де наша решта — також невідомо. Нас було всього 10 стрільців. Не знаємо, що почати. Надслухуємо й чуємо далеко відгомін збірного „гурра". Воно зближувалося й віддалювалося. Чуємо, що поминуло наш шлях, а перейшло на право. Завертаємо. Аж тепер побачили ми, що нас відтяли. Але ліс допоміг нам і ми ще продерлися до своїх.

В Грибовичах стрінув нас Великдень. Через цілий час свят ворожа артилерія посилала нам дарунки й не давала спокійно паски зїсти.

У Великодній вівторок усю свою силу звернув ворог у нашу сторону й почав сильний артилерійний вогонь. Настав переполох. Усе в безладдю втікало на північний схід. Військо, населення, худоба...

Почався відворот.

Довго спинювали ми ворожі атаки, кожний крок землі боронили кровю й зі сльозами в очах відступали.

Під селом Пруси почули ми одного дня над своїми головами гуркіт ворожих літаків, а вслід за тим ворожа піхота почала наступ. Наша розстрільна зайняла поле й ліс біля шляху. Ми в лісі орієнтувалися після стрілів на полі. Били в корчі, хоч нікого не бачили. Нагло напроти нас, по другій стороні шляху, почали з корчів вискакувати вороги. Віддаль між нами 8—10 кроків. Пор. Скорик не стратив зимної крови й крикнув нам над головами: „Бий!". На відтинку стрілу мойого скорострілу не стало ні одного. Дивлюся на право переходять шлях і заходять нас з боку. Пор. Скорик, важко дихаючи, механічно кричить: „Бий, бий!". Але не було ради. Ми ще вспіли втечи разом з пор. Скориком. По нашій стороні втрат мало, по ворожій більше. Останній прибіг телефоніст, котрого зловили два ворожі вояки за касетку, він шарпнувся, касетку лишив їм у руках, а сам ще шмигнув. І ми подалися. Почалася довга, тяжка дорога відвороту.

Подав **Я. Боринський**.

Ф. НЕВЕСТЮК

*

*

Дрімав у млі осінній город Тьма...
Останній день жовтневий в пітьмі гинув...
Хтось шепотом передавав слова,
Що день той на прощання ночі кинув.

*

Десь впав приказ... Десь брязкнув тихо меч...
Забігали у пітьмі жваві кроки...
Хтось стрілами ворушив чорну ніч,
Хтось висилав стійки у ріжні боки.

Проснувся город од нових пісень:
Це що? Розмаялись нові прапори?!
— — — — — — — — — —
Заплаканий листопадовий день
Розносить вісти радісні в простори.

Кінець Західної України

Уступ VIII з книжки „Малі Місії" Септімуса Депенсера.
Переклав з англійського *О. Б—к*

В березні 1919 р. австрійський уряд загрожений голодом, підписав зі Західною Українською Республикою так званий „компензаційний договір". Зах. Україна зобовязалася продавати Австрії певну скількість поживи, нафти та інші сирівці. Австрія зобовязалася продавати Зах. Україні рільничі машини, приладдя, одяги, папір, електрично-технічні апарати й інші фабричні вироби. В тому часі, зокрема в 1919 році, одиноким можливим способом, щоб виконати договір, було те, що посилалося товари під стягом „Аліянтів" і як можливо при аліянтській ескорті. Колиб Австрія була післала свої товари під австрійським стягом, то перша держава, через котру мали вони переходити, булаб сконфіскувала їх зачислюючи на рахунок сплати австрійських довгів. Кожна з дунайських держав мала претенсії, що другі забрали її залізничий і корабельний матеріял і так ніякий вагон чи корабель не міг перейти границі, хіба міняючися між собою таким самим вагоном чи кораблем в тій самій вартости при помочі виміни з рук до рук.

При таких середно-африканських обставинах голова американської місії при міжаліянтській поживній місії у Відні вирішив післати „Малу Місію" до ЗУНР., яка малаби зорганізувати поживні і нафтові потяги до Відня при англійськім чи американськім супроводі. Після згоди місія складалася з підполковника армії Сполучених Держав Джоніс-а, з мене і двох залізничних знавців — сотника Мічеля і поручника Берда, двох завербованих чоловіків, з одного англійського підстаршини і трьох британійських вояків. Англійці мали служити за післанців, бо будьяка поштова комунікація в тому часі і в тих сторонах не була можлива. З нами були також два представники австрійського уряду, один чехословацький залізничий урядовець, який мав полагоджувати труднощі з чехословацькими двірцевими начальниками, підчас нашого переїзду через Чехословаччину, радник амбасади де Залозецький, дійсно дуже цікава людина, який заступав Зах. Україну і про котрого дальше ще згадаємо.

Ми їхали в одному спеціяльному вагоні — це був віз, в якому їхав 1917 р. граф Чернін до Берестя на мирові переговори — і в одному звичайному вагоні, який був розкішно прибраний наліпками, що представляли американський прапор, який до речі в перших днях 1919 р. ніби Пятикнижа наповняв „пошаною не без остраху".

Нашою першою метою був Дрогобич, осередок галицького нафтового промислу. Не було так дуже легко дістатись туди. Дрогобич занятий був військами уряду ЗУНР, який вдійсности видобував нафту. Місцеві нафтові капіталісти підтримували ЗУНР, який по більшости складався з них самих. Зновуж Поляків підтримували заграничні акціонери (головно Французи), які також жадали нафти і вели тепер війну з Українцями. Окопи находились тоді у віддаленні лише декількох кілометрів на захід від Дрогобича. Але тому, що польсько-українська війна не богато принесила змін в пересуненнях боєвих ліній — ми й не думали, що саме підчас нашої їзди матимемо стільки труднощів у здійсненні наших завдань. Всежтаки нам довелось змінити звичайний плян подорожі через Краків до Дрогобича, бо знали, що й американський стяг не поможе нам у переїзді через польський фронт. Одинокий другий шлях провадив через північну Угорщину, значиться полудневий а не північний бік Карпат, тож треба було винайти будьякий вільний просмик (бо як ми відїздили з Відня, не було ніяких відомостей про такі речі), щоб дістатись з другого боку до Дрогобича.

В тому часі Угорщина була під большевицьким режімом Белі Кун-а і всі мали на нервах большевизм. Можливо, що він бувби перепустив наш потяг через Будапешт, бо в дійсности добре поводився з місіями помочи, але ми не бажали говорити з ним. Випадково в цій хвилині північну Мадярщину заняли дві армії — одна чехословацька з французькими ґенералами і друга румунська. Хоча ці окупанти були куди сильніші — їх пізніше вигнали війська Белі Куна. Та тоді зайшли вони далеко в Угорщину і якщо вони задержалиб були теперішню боєву лінію, то ми спокійно моглиб переїхати заняту ними територію. На всякий випадок можна булоб нам пускатись в цю подорож. Зате вернути назад — залежало від щастя.

Прошу вибачити за назви, які буду згадувати в цім описі*). Скажу коротко, в інтересі кожного читача, який слідитиме це все на карті, що шлях, який ми припадково вибрали, був: Сольна (Сілейн), Каша (Кашав), Міскольч, Серенч, Ніриґгаза, Сатмар-Неметі, Кіральгаза і Чап. Ми були присилувані взяти обхідну дорогу зазначену від Каша тому, що застали два залізничі мости знищені воюючими і то один між Саторалявґелі і Бодроґсердагиль а другий між Загонь і Чап. Коли ми переїздили, то в Серенч стрічались війська чеські з ромунськими. Зараз опісля ми прибули до Токай, вітчини славного вина. Ми знайшли Токай, як каже Бедекер, поплатним. Тільки прибули на двірець, вже очікував нас один відділ 48-го полку ромунської піхоти, а також повозки. Ми перейшли фронт трохи скрито, але чемно прийняли нас, опісля поїхали до головної квартири полку, де приготоване було снідання для 30 осіб та чудовий вибір з токайських виноград-

---

*) По більшій части вони тепер змінені: Сольна тепер Зіліна, Каша є Кошиці, Сатмар-Неметі тепер Сатмар і т. д. Я однак лишив їх так у цім розділі, як були в тім часі, щоб задержати місцеву, то значиться тодішну закраску.

ників останнього півстоліття. Ця прихильність товаришів збруї зробила на нас велике враження, тим більше, що це було дійсною несподіванкою.

По сніданню — ми добре наповнили маґазини наших ваґонів — скільки влізло і відїхали з Токаю при звуках американського і румунського гимну. Твердо спали аж до Сатмар-Неметі, що лежить на тій лінії о кілька годин дальше. Там стрінули американського, військового аташе з Букарешту, і від нього довідались, що снідання було йому призначене... Подібне часто трапляється в обсязі т. зв. „малих місій“.

Старшини 5 полку артилєрії. Кмдт сот. Циганик, адютант хор. Петришин

Чап є вузловою стацією для Ужоцького просмику, але тому, що Поляки заняли галицький бік Ужок-а, ми були приневолені взяти напрям на другий просмик, більше на схід — Бескид. В Лавочнім знайшли покинену льокомотиву, яку взяли зі собою. Опісля вона нам придалася. Раненько на 19-го травня 1919 р. приїхали ми до Стрия, сполучення двох рівних ліній, які перебігають Галичину з одного кінця до другого. Ми рушили на захід цим шляхом і прибули небавом до Дрогобича.

П. Семен Вітик очікував нас на пероні. Він був президентом нафтового комісаріяту, значиться державного підприємства для контролі нафтової продукції. Ми запросили його до ваґону і доволі скоро порозумілись, щодо навантаження певної скількости ваґонів-цистерн. Опісля поїхали до гостинниці інжинерів, яка була прилучена до державної рафінерії. Тут скупались та поснідали. Цілий час виразно чули ми гук гармат в далині, проте нас запевняли, що „на західнім фронті немає змін“.

По сніданню полковник Джоніс і я поїхали двокінкою до Борислава-Тустанович, віддалених яких сім кільометрів від Дрогобича і де лежать нафтові поля, а в Дрогобичі є лише рафінерії. Оглянувши кілька шибів ми повернули назад. Було це около год. 7.30 вечером. Доїздили вже на передмістя Дрогобича, аж тут — револьверовий вистріл. Один з наших двох коний похитнувся і впав забитий. Вистріл, можна його назвати — щасливий чи вдатний, якраз попав у фатальне місце, поміж очі.

Наша повозка підчас цього сильно ушкодилась і в тому часі, як її направлялось, зявився у великім схвилюванні тип козака з офіцирськими відзнаками та почав щось викрикувати по українськи. Мабуть узяв нас, по чужім однострої, за французьких офіцирів з польського війська. Полковник Джоніс говорив лише по анґлійськи, але в таких випадках виявилось, що анґльосаксонське є найліпше для порозуміння. Він був так страшенно схвильований, проте висказав свої погляди Українцеві, і цей не відповівши нічого обернувся і чим скорше зник. Опісля пояснили нам цей випадок. Вкінці ми відпрягли забитого коня та другим заїхали до міста Дрогобича.

(Продовження цієї цікавої статті поміщене в Календарі Чер. Кал. на 1934 р.).

Українські могили у Відні

Написав: *д-р Іван Німчук*

I. Могили визначних українців у Відні.

Багато-багато могил визначних українців розкинено на чужині, в більших і менших європейських центрах. Та найбільше їх у Відні, теперішній столиці австрійської республики. Не диво. Адже у Відні жили з давніх-давен українці, а з хвилиною прилучення Галичини (1772) і Буковини (1775) був Віденъ цілого півтора століття столицею і для значної частини українського народу. В нім жило з того часу багато високих урядовців української народности, працюючих в ріжних центральних установах, в нім стояли залогами українські полки всіх родів зброї, до нього приїздили наші молоді люди на науку у високих школах, в його славних лікарів шукали наші хорі порятунку і т. д. Колиж до того додати, що і з вибухом світової війни, і після її покінчення залила була Відень велика филя української еміґрації, якій прийшлося тут переживати всі страхіття скитальщини до голоду й холоду включно, то зрозуміло нам стане, чому саме на віденських цвинтарях похоронено стільки наших передових людей, заслужених робітників на народній ниві.

Подаємо тут короткий огляд могил визначних українців у Відні на спомин їх діл добрих, на память їх праці й ради заслуг їх для рідного народу, для його відродження. Подаємо в надії, що українське громадянство в краю і на еміґрації буде більше цікавитися і щиріше займатися могилами своїх славних предків, як і народніх героїв, бож це перша ознака культурної нації, що вона плекає в себе культ заслужених громадян і ставиться з пієтизмом до таких дорогих національних памяток, якими є без сумніву їх могили.

Наш реєстр зачнемо від Юрія Франца Кульчицького, що помер у Відні ще при кінці XVII. століття (†19. II. 1692). Він був православним шляхтичем із Самбірщини і займався купецтвом. Підчас облоги Відня турками в 1863 р. перебував він у Відні і для оборони його поклав тоді великі заслуги. Бо між іншими і завдяки йому видержав Відень ту облогу серед голоду й ріжних недостач, поки не наспіла відсіч. А саме Кульчицький, що знав знаменито турецьку мову й турецькі звичаї, перейшов у турецькому перебранні серед ріжних небезпек ворожі лінії і передав важні листи від команди Відня до команди військ, що йшли на його відсіч; таким чином прискорив ту відсіч і піддержав віденців на дусі, бо від команди тих військ приніс назад до Відня запевнення, що вона не віддасть ніколи того міста на поталу туркам. За свої заслуги одержав він після прогнання турків, до чого причинилися також українські козацькі сотні, що прийшли під Відень разом з військами Собіського, триста мішків кави, з якою віденці не значи що почати. Він став перший варити і продавати у Відні каву, побудувавши згодом для тої цілі першу каварню. Таким чином Кульчицький став першим каварником, патріярхом віденських каварників узагалі. Його могила була на колишнім цвинтарі коло катедральної церкви св. Стефана, одначе з неї, як і з того цвинтаря, нема нині ні сліду.

Друга могила визначного українця належить українському гетьманичеві Андрієві Розумовському († 25. IX. 1836). Він був сином останнього гетьмана України Кирила Розумовського, а у Відні був амбасадором царя Олександра I., де й заступав м. ін. Росію на віденськім конґресі 1815 року. У Відні збудував він з початком XIX. ст. чудову палату в III. окрузі, де тепер приміщений ґеольоґічний музей. Вона сьогодня в посіданні держави. Андрій Розумовський мав у своїй палаті козацько-українське окруження, був великим любителем української пісні і приятелював з Бетовеном, Моцартом, Гайдном та іншими славними тоді австрійськими музиками, які йому багато завдячували. М. ін. він удержував у Відні Бетовена власним коштом і дав йому до розпорядимости власний квартет, що був тоді гордістю цілого Відня. З вдячности присвятив Бетовен Розумовському кілька творів, з яких деякі мають мотиви з українських народніх пісень. З хором амбасади виступав Розумовський у часі віденського конґресу в церкві св. Варвари, зазнайомлюючи українців і чужинців з композиціями нашого Бортнянського. В родині Розумовських, що тепер розкинена по цілій середущій Европі, живі й нині українські традиції. Похований Андрій Розумовський у Швертберґу під Віднем в каплиці на місцевому цвинтарі.

Особливо багато померло у Відні гр.-кат. священиків, заслужених однаково на релігійнім і національнім полі. Так на ріжних віденських цвинтарях похоронені: крилошанин Іван Царевич († 1802) і парохи церкви св. Варвари у Відні: Єронім Стрілецький († 1804), угорський українець Іван Фогороший († 1834), Петро Паславський († 1847) і угорський українець Микола Нодь († 1862). Дальше: д-р теольоґії Іван Гарасевич († 1861), Гнат Онишкевич († 1883), Василь Романовський († 1917), Михайло Скородинський († 1917) і багато інших. З них Стрілецький заложив велику бібліотеку, що стала пізніше основою капітульних бібліотек у Львові й Перемишлі; він є автором граматики української мови для гр.-кат. богословів у Відні. Фоґороший написав також граматику української мови (для Угорщини), він перший подумав про гр.-кат. капелянів для українських жовнірів австрійської армії, для яких видав перший молитвослов. Паславський плекав усіми силами хоральний спів і боронив чистоти гр.-кат. обряду. Про († 1917), Евстахія Волощака († 1918), Романа За-

Онишкевича треба сказати, що він був першим професором української мови в чернівецькім університеті, заслужився також видаванням „Руської Бібліотеки". Романовський, довголітній парох Угнова, був найліпшим у нас ритуалістом. Скородинський, довголітній парох Підмихайля, заслуженим народнім діячем.

Похоронено у Відні й немало українських журналістів, з яких деякі поклали великі заслуги для української національної справи. Особливо ті з них, що інформували чужинців про наші визвольні змагання, працюючи нераз в дуже невідрадних обставинах, заслужили собі на нашу вдячну згадку, бо вони перші прорубували нам вікно в Европу. Найбільше заслужені між ними без сумніву Роман Сембратович († 8. 1. 1906), Ярослав Весоловський († 21. VI. 1917) та Артим Хомик († 10. III. 1921), та годі поминути й менше талановитих: Теофіля Насальського († 1876), Григорія Купчанка (†1902), Павла Демця (†1915) і Гаврила Гордого († 1917). Сембратович Роман був редактором першого українського інформаційного органу в німецькій мові „Ruthenische Revue" що пізніше змінив назву на „Ukrainische Rundschau"; він перевів першу анкету-протест між найвизначнішими чужинцями в справі заборони царською Росією українського друкованого слова, він написав такі цінні на свій час публікації як „Das Zarentum im Kampfe mit der Zivilisation „Polonia irredenta". Весоловський Ярослав, редактор „Буковини", „Діла", „Неділі" та інших органів преси, був одним з наших кращих публіцистів. Кілька літ до своєї смерти працював у пресовім бюрі міністерства закордонних справ у Відні як референт української преси. Хомик Артим, головний співробітник київського „Відродження", віденської „Волі" й інших періодичних видавництв, був також дуже талановитим журналістом. Він є автором публікацій і шкільних підручників та збірки новель і нарисів, що вийшла після його смерти у Відні. Про Купчанка Григорія варто згадати, що він написав і видав також кілька публікацій; Демцьо Павло містив свої нариси в альманаху віденської „Січи" в 30-ліття її істнування і перекладав ріжні видання „Союза визволення України" на німецьку мову; Гордий Гаврило був редактором „Буковини" й організатором буковинських „Січей". При кінці згадаємо і про померших у Відні журналістів москвофільського напрямку: Данила Козарищука († 1900), що видавав у Відні „Науку" після Наумовича, і д-ра Володимира Щавинського († 1913), віденського кореспондента „Галичанина".

З інших заслужених громадян, похоронених у Відні, занотуємо: Івана Борисикевича († 1892), Івана Головацького († 1899), Володимира Бучацького († 1910), Василя Ковальського († 1911), д-ра Йосифа Дакуру († 1914), д-ра Теофіля Дембицького († 1915), Михайла Марітчака († 1915), д-ра Евгена Озаркевича († 1916), Миколу Герасимовича († 1917), Петра Огоновського лозецького († 1918), Михайла Біленького († 1920), д-ра Евгена Мисулу († 1921), Осипа Ганінчака (†1922), Андрія Ференчука (†1922), д-ра Евг. Левицького (†1925), Ол. Сероїчковського († 1928), Ол. Кулачковського (†1929), д-ра Костя Кульчицького (†1931). Борисикевич Іван — один з визначніших укр. організаторів 1848 р. Був заступником голови „Головної Руської Ради", провідником української депутації до Оломунця, організатором „І-го Зїзду Руських Учених", організатором Народніх Ґвардій і т. д. Був членом-основником „Галицької Руської Матиці", пізніше послом до державної ради і сойму. Живий і щирий робітник та завзятий оборонець народньої справи. Через недугу очей переїхав він на старість до Відня, де й помер. Головацький Іван, брат члена „Руської Трійці" Якова, був довгі часи редактором офіціяльного „Вістника Державних Законів", він видав також німецько-руський термінольоґічний словар. У його руках були у Відні довгі роки всі нитки москвофільського руху. Бучацький Володимир був радником двора („гофратом") при Найвищім Трибуналі, де боронив гідно наших справ. Ковальський Василь був у Відні президентом сенату. Він був завзятим народнім працьовником і відомим у свій час діячем та послом. Був також сеніором Ставропигійського Інституту, у Відні опікувався церквою св. Варвари. Дакура Йосиф — лікар, член Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові і співробітник видань його математично-природописно-лікарської секції. Дембицький Теофіль, адвокат, щадив ціле життя і купив для Наук. Т-ва ім. Шевченка село Белелую, аби отсим вивінуванням Т-ва прискорити його переміну на Українську Академію Наук. Був між іншим президентом надзірної ради Земельного Банку Гіпотечного у Львові, підпомагав щедро українські бурси й загалом усіх потребуючих. Тіло його спочиває донині „тимчасово" у Відні. Марітчак Михайло, радник скарбу, перенесений „зе взґлендуф службових" на Мазурщину, був головою чит. „Просвіти" в Яслі. Озаркевич Евген, лікар, голова Народньої Лічниці у Львові, автор популярних підручників, редактор „Здоровля", визначний діяч і патріот. Герасимович Микола був президентом сенату у Відні, сеніором Ставроп. Інституту й опікуном церкви св. Варвари. Огоновський Петро був головою центрального Т-ва „Просвіта" у Львові. Як ґімназіяльний учитель і член Ради Шкільної Краєвої заслужився виданням кількох шкільних підручників та обороною українського шкільництва. Волощак Евстахій був професором львівської політехніки, свою бібліотеку записав Наук. Т-ву ім. Шевченка. Залозецький Роман, професор львівської політехніки й анґлійський конзуль у Львові. Організатор торговельної школи „Просвіти" у Львові, працював багато над піднесенням економічного положення нашого народу в Галичині. Біленький Михайло, поміщик з Харківщини, видавав своїм коштом перший самостійницький орган Великої України „Сніп" ще до світової війни. З вибухом революції організа-

тор Української Армії. Помер на становищі секретаря посольства УНР у Відні. Мисула Евген — лікар маринарки, визначний член віденської української кольонії, завзятий пропаґатор міжнародньої мови „ІДО“. Перед смертю записав своє тіло добровільно Анатомічному Інститутові для дослідів. Ганінчак Осип був надпрокуратором при Найвищім Трибуналі і членом Галицького Уряду у Відні. Ференчак Андрій, металевий робітник. Був довголітнім головою національного робітничого т-ва „Родина“ у Відні. Левицький Евген, один з найздібніших наших політиків і парляментаристів, визначний і заслужений публіцист. Сероїчковський Олександер, добрий банковий фахівець, голова Українського Товариства Прихильників Освіти у Відні. Кулачковський Олександер, визначний український правник, 22 роки редаґував українське видання австрійського „Вістника Державних Законів“, основник українського т-ва „Родина“ у Відні.

Накінець згадаємо й кількох багатонадійних наймолодших, що мали в собі всі задатки стати добрими українськими працівниками; одначе доля захотіла інакше, забравши їх від нас у самім розцвіті їх життя. Це В. Данилович († 1914), У. С. С., студ. фільософії, редактор органу таємних громад середнешкільників „Жите“ й організатор тих громад у Галичині; Сильвестер Глібовицький († 1915), У. С. С., діяльний член хору віденської „Січи“; Микола Сендецький († 1919), У. С .С., що полишив багато талановитих поетичних спроб.

Отсю коротку згадку подаємо про вічну память незабутнім небіщикам, що їх кости спочили в чужій віденській землі — далеко від Рідного Краю, від своїх найближчих. Дух їх, спомини їх гарних діл будуть жити між нами по всі часи!

II. Українські воєнні могили у Відні.

Розложились вони на величезному просторі центрального цвинтаря півколесом — поміж і всуміш з могилами вояків усіх національностей б. австро-угорської монархії. Розложились у найкращому місці, зараз за великою церквою-капелею, в якій поховано великого Люеґера, майже на середині того великого цвинтаря. А в тих могилах лежать тисячі-тисячі німих свідків недавньої слави й величі недавно ще великої держави...

Це т. зв. Цвинтар Слави — Heldenfriedhof. Його могили, т. зв. Kriegsgräber розрослися до широких розмірів широчезної підкови, береги якої з середини покриті могилами старшин, а дальше тягнуться цілі поля могил підстаршин і стрільців. Таких піль є кільканацять і всі вони засаджені довкола рівномірно високими кипарисами. Кипарисами обведений і цілий цей цвинтар. Старшини лежать одинцем, у всіх інших могилах лежать по чотирох вояків. На кожній могилі гарна деревляна табличка, на якій німецькою мовою виразно виписане імя, назвище, військовий степень і та частина, до якої небіщик належав. Усі могили означені числами, удержувані в найбільшому порядку, засаджені цвітами.

Вхід до отсього Цвинтаря Героїв відкривав кілька літ по війні високий (деревляний) памятник у виді дзвіниці, який перед двома роками розібрали. На його місці відслонили дня 1. XI. 1925. р. одинокий у своїм роді величавий памятник у виді сумуючої жінки — роботи Антона Ганака, найбільшого тепер віденського різьбаря. На основі цього памятника видно здалека напис: Nie wieder Krieg! На памятник громада Відня асиґнувала 115.000 австр. шілінґів (1 міліярд 150 міліонів австр. К. або 16.400 долярів). Характеристична річ, що проти ідеї отсього памятника (сумуюча жінка!) виступала на засіданні міської ради проти соціялістичної більшости Відня христ.-суспільна меншість — устами посла-жінки...

Подати приблизну скількість похоронених тут синів України нелегко, бо важко найти мірило, на основі якого можнаб обчислити всіх українців Галичини, Буковини, Закарпаття й тих, зрештою нечисленних полонених придніпрянців, що тут спочили на віки. Надто вже вони перемішані з небіщиками інших народів, а до того імена їх нераз до неможливости поперекручувані. Лежить тут загалом 15.764 вояків і 627 старшин усіх національностей старої Австро-Угор., позатим невеличка скількість полонених „ворогів“ — на краю отсього цвинтаря. Коли приняти на увагу, що українців було у старій монархії мало не 10% населення, а українські вояки, як знаємо, гинули не менше, як вояки зпоміж інших народів, коли пригадати, що Галичина була увесь час тереном війни або найближчим її запіллям, через що наші ранені примушені були лікуватися по шпиталях західних провінцій Австрії, де, особливож у Відні, лежали й умирали ще й у 1920. р., коли нарешті додати, що українці Галичини й Буковини зложили ще й добровільний податок крови через виставлення січово-стрілецьких формацій, — то мабуть не помилимося, коли число похоронених тут синів України подамо на яких 2.000 душ. Отже число, як на один цвинтар — незвичайно поважне.

Розпізнати українців на отсьому Цвинтарі Героїв зовсім легко. Вистане кинути оком на такі написи, як: пор. Пігуляк, четар Дзерович, кадет-аспірант Криницький і ті десятки або й сотки Іванів, аби усвідомити собі, що в тих могилах закопано багато нашого молодого цвіту, немало думок і замислів, великих змагань, ще більших мрій, та найбільше віри й надії! Закопано на чужині, яка сьогодні чи не привітніша до померших українців (як і до живих), ніж Рідна Земля... Бо лежить тут спокійно У. С. Стрілець з написом „Ukrainischer Legionär“, лежать вояки з „Ukrainische Sammelstelle“, лежать і сотки „Іванів без роду, без долі“... Лежать самітно старшини, лежать разом з товаришами зброї інших народів підстаршини і прості вояки. Є могили, в яких спочиває по двох і трьох українців, а є й такі, в яких всі чотири поховані — сини українського народу.

Від Редакції: Подібні огляди з інших більших европейських центрів дуже бажані. Помістимо їх радо.

АНАТОЛЬ КУРДИДИК

ДРУЖБИ

Таке буде время: курява зніметься
І вискочить комонь немов божевілля
А на коні Лицар. Обрій аж здрігнеться,
Як гукне у сурму: Хто жив! На весілля!

І ми — усі юні, розгінні — як весни
Зійдемося в вечір у яр край обриву —
В таку тиху нічку, що лист не шелесне
Підемо стрічати Молоду Щасливу!

—

Буде нас сто тисяч дружбів буйномязих
Груди ніби плити оті в бронпотягах,
Жили ніби шнури, а мова — накази
А на чолі словом вогнистим — відвага.

І зойкне музика у дзвони чавунні
І реготом диким земля аж підскочить
І ригнуть моздіри у сальвах борунних
І мигне у танці юнацтво повз очі...

Так! До шлюбу ясно освітимо темінь!
Будуть смолоскипи — сусідські столиці
А в нас через плечі новісінький ремінь
І на ньому кобза зі сталі та криці.

Нас сто тисяч буде, запальних як стрільна
А кожний на шапці калину червону
А шапка сталева. А вид божевільний,
Бо пяні будемо від шалу, від гону.

І прийдемо, гучно: Здорова, Царівно!
Ми дружби! Ти з нами у танець побіди!
(...Хтось може в далині гукне ще раз гнівно
та гук того гніву у безвісти піде!...)

Ти вийдеш і втішно гукнемо: Оссанна!
Возьмемо під руки — музики заграють,
Підем як стихія бурна, гураґанна
(назустріч сусіди: Витаєм! Витаю!)

А ми з плечей кобзи і вшкваримо вюнко
І кріси заграють багряні квартети,
А ми в сіромаршу розмашно і струнко
І ритм наших кроків під хмари полетить...

І кріси заграють багряні квартети
Скоростріли сипнуть вогнисті трілєри
А ми в танці рівно жаркі силюети
А ми, Твої дружби, в гінкій тіралєрі.

Будуть грати дзвони вогнями на ниви
Фонтани скакати будуть чорноземом
А з нас кождий буде веселий, щасливий
А з нас кождий буде розюшений демон.

—

І хтож тобі, Крале, скаже «я не хочу» —
Як сто тисяч дружбів буде за Тобою
Сто тисяч, що вдачу баску, парубочу
Несе однаково: до танцю й до бою?...

І деж отой буде, що в ноги не впаде
Не скаже! До мене, до мене у гості!
Як сто тисяч дружбів немов водопади
Дорогу в майбутнє для Тебе промостить?

Перші дні листопада 1918 року

Спомин. Написав: *інж. Корнель Целевич*

Дня 19. жовтня 1918 р. був я у Львові, коли в салі Народнього Дому голова Української Національної Ради як Конституанти, д-р Евген Петрушевич проголосив самостійність Західної Української Держави. Саля Народнього Дому була повна, а по проголошенню счинився крик з боку соціялістів, чому проклямується самостійну державу зі Східної Галичини, а не злуку з істнуючою вже від року Українською Державою за Збручем. Д-р Петрушевич пробував дати вияснення і остерігав перед сильно зорганізованими по краю польськими боївками, однак счинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива. Соціял-демократи заповіли віче своїх прихильників до залізничої салі, а ми, повітові делегати, одержали друковані інструкції, як маємо поступати по повітах. Було там заподано, що треба творити повітові комісаріяти на місце старость, по містах і селах міські й сільські комісаріяти, а для береження порядку міліції.

З тими інструкціями вернувся я до дому. Розпочалися наради як у Раві, так і в Угнові та ніхто не знав, що робити й як поступати. А тут до Рави, як повітового міста, зі всіх сторін щодня напливали люди, а дезертирів з фронту чимраз більше. Вони перестали ховатися, а зачали чимраз відважніше по вулицях ходити й питати, що дальше буде. Ми урадили, що скличемо віче з цілого повіту на день 31. жовтня і прочитаємо там інструкції У. Н. Ради. Дійсно того дня пополудні зійшлися в Раві до жидівської салі на першім поверсі в ратуші на ринку делеґати зі сіл, а в сусідній кімнаті був присутний повітовий командант жандармерії Кайперт.

Слова, що Австрія розлетілася, з переляком виголошено, в непевности, чи за це завтра не

прийдеться відпокутувати. Вивязалася довша дискусія, яка виказала, що властиво ніхто нічого не знає і не орієнтується в ситуації. Постановлено вислати трьох делеґатів до Львова по інформації. Як делеґатів вибрано Василя Сідельника, директора торговельної Спілки „Народний Дім" в Раві Руській, власника хутора „Вишків" коло Лаврикова, а нинішного протоєрея автокефальної церкви в Винниці на Поділлі, Івана Дужого, господаря з Хлівчан і мене.

Ми вже до дому не верталися, а лишилися в Раві й нічним поїздом поїхали до Львова. До нас прилучився ще п. Гринь Онишкевич, міщанин з Угнова, й так у чвірку приїхали ми рано в год. 6-ій дня 1. листопада на головний двірець у Львові. Вийшли ми з двірця й побачили на східках уставлений скоростріл. Довкола крутилися стрільці з жовто-блакитними стрічками, а між ними якийсь хорунжий з револьвером у руці. Не давали нікому задержатися, а лиш наганяли йти дальше в місто. Ми не знали, що це значить і разом з товпою, яка з поїзду висіла, висунулися на вулицю. Тут якийсь малий хлопець, який ніс пакунок на почту на головний двірець з „Народної Торговлі", пояснив нам, що в ночі українські вояки зайняли всі касарні й уряди у Львові.

Ми дуже цікаві поспішили піхотою до міста. По дорозі стрінули трамвай, який їхав у сторону двірця, бо того дня ще через дві-три години трамваї курсували. На вулиці Льва Сапіги, Сикстуській нічого нового не було, а лиш коло головної почти бачили ми гурток военних листоношів (молодих хлопців у цивільних убраннях з великими шкіряними торбами), які хотіли ввійти до почтового будинку, а наша стрілецька сторожа їх не пускала.

При кінці Сикстуської вулиці, на розі вулиці Карла Людвика, пішли ми до якоїсь вже отвореної каварні на першім поверсі на чай і з вікна бачили, як на ратуші зявився жовто-блакитний прапор. Випивши швидко чай, ми переглянули якийсь польський ранішний часопис, який уже вийшов, однак про переворот нічого не подавав, і поспішили до „Народнього Дому", де мали відбутися сходини. Там було богато повітових делеґатів. Відправа була дуже коротка. Роздано друковані інструкції і припоручено: „Вертайте домів і робіть те, що ми тут зробили!"

Ми взяли перепустки на вільний виїзд зі Львова з печаткою „Генеральний Секретаріят" і розпочали поворотну дорогу на головний двірець, а по дорозі проектували, чого то ми не зробимо в повіті. Коло костела св. Єлисавети стрінули ми відділ узброєних стрільців і якихсь студентів. Вони від часу до часу давали сальву в воздух і ширили паніку. Щасливо дійшли ми на двірець. Тут довідалися, що поїзд не відійде. Й ми чекали, а з нами повні почекальні пасажирів. Ліпше було би нам відразу рішитися піти піхотою залізничим шляхом в сторону Брухович, звідки, як опісля ми довідалися, правильно курсували поїзди. А так ми перейшли цілу облогу двірця.

Вже пополудні почалася стрілянина. Скоростріли уставлені на чотирох рогах двірця безнастанно стріляли ніч і день. Поїзди від часу до часу приходили й відходили. Подорожних богато приїздило, однак мало відважувалося іти до міста з двірця вулицею. Богато, почувши музику скорострілів в почекальнях, в панічнім страху всідали до першого ліпшого поїзду, щоб лиш відїхати з головного двірця. Тоді одним з поїздів надїхав четар Осип Сідельник, припадково стрінувся зі своїм братом Василем і прилучився до нашого гуртка. Ми сиділи в почекальні другої кляси під стіною між вікнами, щоб кулька через вікно нас не поцілила, й чекали на заповіджений поїзд у сторону Рави. Але не могли дочекатися. Ліпше зробив о. Киприян, парох Немирова, який був з нами на двірці й зараз першого дня пішов піхотою залізничим шляхом на Яворів до Немирова. Їсти не було що, а їли ми лиш військові цвібаки, які нам стрільці приносили з розбитих вагонів. Між залогою двірця порядку не було. Був там вишкіл жандармерії, в нових мундурах, хлопи добре збудовані й службісти та якась горстка студентів з крісами, які лиш робили замішання. Командантом був якийсь четар. Другого дня стрілянини, це є 2-го листопада, перед вечором, стріли замовкли і ми почули: „Амуніції забракло". Скоростріли заладовано на машину, яка стояла в поготівлю, на неї всів четар і деякі стрільці й відїхали в сторону Підзамча. Було це около 5-ої години пополудні.

Нам, які цей відїзд бачили, зробилося ніяково. По стрілянині, через цілу добу залягла тишина аж у вухах дзвонило. Ми й богато пасажирів стояли на сходах у шкляній галі й надслухували, чи де близько не почуємо „гурра" і польські леґіоністи займуть двірець. Одна чверть години нічого, друга чверть години — нічого, з ворожої сторони не чути ні одного стрілу. Мимоволі питали ми себе, до кого наші стріляли цілу добу!?

А тут зачинають сходитися ще з ріжних стійок стрільці й питають за комендантом.

Ми були голодні і помисловий Василь Сідельник почав міркувати, деб роздобути трохи харчів. Від стрільців довідався, що на черновецькім двірці є якийсь буфет, деб можна дещо дістати. Казав нам чекати в почекальні другої кляси на головнім двірці а сам пішов зі стрільцями по провіянти. А було це вже смерком майже темно, година десь по 6-ій вечором. Електричного світла не було.

Не минуло й пару хвиль, як вбіг Сідельник до почекальні, де ми сиділи й оповів нам таке: „Як вийшов на вулицю зі стрільцями, надїхало сильно освітлене авто, з білою хоругвкою, на нім полк. Вісовський, віцепрезидент міста Сталь і якийсь польський старшина. Питалися за комендантом, він представився як такий і одержав приказ завішення зброї на дві години. Авто завернуло і відїхало в сторону міста.

Ролю команданта приділив Василь Сідельник своєму братові Осипові, бо цей як четар був у старшинськім однострою з відзнаками, сам зробився його адютантом. Зробив збірку стрільців, повизначував стійки, вишукав десь поломаний скоростріл, уставив його при вході, не забув переглянути стаційний уряд, а що найважніше задержав на всякий випадок поїзд, який мав як

останній відіхати з двірця в сторону Станиславова.

По виданню тих розпорядків пішов дальше шукати за поживою.

І не судилося йому таки дійти до черновецького двірця. Надіхало знову авто, яке він казав стрільцям по всяким військовим формам задержати і отримав вістку, що переговори зірвані і що за пів години починається стрілянина.

Блідий зявився перед нами і наказав, що сідаємо на поїзд і зараз відізджаємо в сторону Станиславова. Так ми зробили. В поїзді погасили всі світла, решта подорожних, яка була на двірці, всіла також, і поїзд около 7-ої години вечором тихо висунувся з гол. двірця. Без перешкоди переїхав стації Кульпарків, Перзенківку, Сихів і потягнувся в сторону Станиславова.

Штаб 5 сок. бригади ва Україні 12. VII. 1919. Сот. Циганик, сот. Косар, кмдт., пор. Рибчак, адютант бр., пор. Микола Ґан.

Тепер прийшли рефлексії, що ми будемо робити в Станиславові, коли нам треба було їхати на північ!

На стації Ходорів, минали ми поїзд, який їхав у сторону Львова. Я, Онишкевич і Дужий, не богато надумуючись пересіли до нього. Оба Сідельники не хотіли і поїхали дальше.

Наш поїзд доїхав до Перзенківки і там казали всім висісти, бо поїзд дальше не поїде. Ми висіли, а з нами парусот ріжних подорожних, головно вояків з фронту. Ми замішалися між них і попри електричну централю, через Стрийський Парк пішли до Львова. Думали, що попадемо на польські стійки, а тут нараз команда „стій“ і бачимо наших стрільців. Це було на вулиці Зибликевича.

Я пізнав знайомого стрільця студента університету Славка Дороша, сина пароха з Вибранівки під Львовом, який також мене пізнав і нас всіх трьох повів до сусідньої касарні, де пізнали ми як команданта добре нам знаного абсольвента прав родом з Угнова поручника Тимка Ґумовського.

Була година 9 чи 10 вечером.

Ми оповіли йому наші пригоди, оповіли, що дві години тому опустили головний двірець через нікого не обсаджений. Він обіцяв вислати в сторону Головного Двірця стежу, себто вулицею Льва Сапіги, бо головний двірець уважали вже за страчений. Дав нам дещо перекусити і ми, змучені по двох неспаних ночах, поклалися спати.

На другий день, це є 3-го листопада, рано пішли ми до „Народнього Дому“, де зложили звіт от. Сеневі Ґорукові з перебутої „облоги“ двірця, вийшли на місто і зачали думати якби дістатися до Угнова. Онишкевич захорував і не міг іти пішки. А що мав при собі трохи гроша, то закупив на спільний рахунок ко-

Старшини II. кур. 5. бр. Глушківці, 27. IX. 1919. Кмдт. пор. Манько, ад. хор. Кирилович

останній відїхати з двірця в сторону Станиславова.

По виданню тих розпорядків пішов дальше шукати за поживою.

І не судилося йому таки дійти до черновецького двірця. Надїхало знову авто, яке він казав стрільцям по всяким військовим формам задержати і отримав вістку, що переговори зірвані і що за пів години починається стрілянина.

Блідий зявився перед нами і наказав, що сідаємо на поїзд і зараз відїзджаємо в сторону Станиславова. Так ми зробили. В поїзді погасили всі світла, решта подорожних, яка була на двірці, всіла також, і поїзд около 7-ої години вечором тихо висунувся з гол. двірця. Без перешкоди переїхав стації Кульпарків, Перзенківку, Сихів і потягнувся в сторону Станиславова.

Штаб 5 сок. бригади на Україні 12. VII. 1919. Сот. Циганик, сот. Косар, кмдт., пор. Рибчак, адютант бр., пор. Микола Ґан.

Тепер прийшли рефлексії, що ми будемо робити в Станиславові, коли нам треба було їхати на північ!

На стації Ходорів, минали ми поїзд, який їхав у сторону Львова. Я, Онишкевич і Дужий, не богато надумуючись пересіли до нього. Оба Сідельники не хотіли і поїхали дальше.

Наш поїзд доїхав до Перзенківки і там казали всім висісти, бо поїзд дальше не поїде. Ми висіли, а з нами парусот ріжних подорожних, головно вояків з фронту. Ми замішалися між них і попри електричну централю, через Стрийський Парк пішли до Львова. Думали, що попадемо на польські стійки, а тут наразі команда „стій" і бачимо наших стрільців. Це було на вулиці Зиблікевича.

Я пізнав знайомого стрільця студента університету Славка Дороша, сина пароха з Вибранівки під Львовом, який також мене пізнав і нас всіх трьох повів до сусідньої касарні, де пізнали ми як команданта добре нам знаного абсольвента прав родом з Угнова поручника Тимка Ґумовського.

Була година 9 чи 10 вечером.

Ми оповіли йому наші пригоди, оповіли, що дві години тому опустили головний двірець через нікого не обсаджений. Він обіцяв вислати в сторону Головного Двірця стежу, себто вулицею Льва Сапіги, бо головний двірець уважали вже за страчений. Дав нам дещо перекусити і ми, змучені по двох неспаних ночах, поклалися спати.

Старшини II. кур. 5. бр. Глушківці, 27. IX. 1919. Кмдт. пор. Манько, ад. хор. Кирилович

На другий день, це є 3-го листопада, рано пішли ми до „Народнього Дому", де зложили звіт от. Сеневі Ґорукові з перебутої „облоги" двірця, вийшли на місто і зачали думати якби дістатися до Угнова. Онишкевич захорував і не міг іти пішки. А що мав при собі трохи гроша, то закупив на спільний рахунок ко-

пив на спільний рахунок коня з возом і тим конем у дощ, в зимний вечір пустилися ми в дорогу.

Перемоклі до нитки заїхали ми на ніч до Куликова, переночували у пароха і на другий день на полудне заїхали до Рави, а вечером до Угнова. (Дня 4-го листопада 1918).

Коло читальні, яка була сильно освітлена, я зліз і застав там гурток наших місцевих людей, які нетерпеливо допитувалися, що чувати в світі і що їм дальше робити. Всі місцеві австрійські уряди були вже в українських руках.

Я оповів про події у Львові, дав часописи та публікації Української Національної Ради і підкодав: „Найстарший ранґою старшина обіймає команду і „робить військо". Найстаршим був четар Семен Трусевич і він став військовим командантом.

„Конґо"

(Остапові Зубенкові з Кубані).

Написав: *Роман Антонович*

I.

Біля роздільні хліба стояв довгий шнурок вимарнілих, зарослих облич. В більшості були це молоді люди, що чекали, коли грубий, з наполеонськими вусами сторож відчинить велику дубову браму...

— „Конґо" йде — сказав хтось.

Я побачив кремезного мущину з культурним обличам, з рухливими очима.

Лице в нього було засмалене димом, а руки закопчені немов забрукані оливою.

Він носив широкі сині з темними товстими плямами штани й такуж синю блюзу.

„Конґо" не знав ніколи голоду й ніколи не бракувало йому тютюну до його закривленої люльки з турецьким цибухом.

Тютюн торочив він з недокурків camel-ів, які збирав на світанку по тротуарах, рухливих, променадних бульварів і площ та носив його в бляшаній, червоній коробці від чаю.

Він обідав завжди в корабельних столових в товаристві палячів і „трімерів", а нерадо заходив на ріденькі зупки з макаронів, які даром видавали милосердні монашки бідним людям.

Його називали між босяками „Конґом". Ніхто не знав його справжнього імені, його роду й національності.

Всі знали лише те, що „Конґо" бувалий й володіє мовами, тому й між босяками його любили й поважали.

— — — — — — — — — —

II.

Я стояв у пристані біля анґлійського вантажного корабля.

Журавлі скрипіли, винурюючи з його кадовба щоразто нові мішки жовтого цукру.

На покладі вигукували робітники, матроси...

Надходила обідня пора.

Журавлі змовкли. Робітники сходили з покладу. Вони спішили до пристанної кантини на обід...

Біля корабельного містка зявився „Конґо"... Він оглянувся кругом й помчав містком до гори. За хвилину вже гонив його на долину з покладу матрос-„вахтман".

Він зійшов з містка, закляв і розглядаючись щось думав. Здається не тратив надії.

Він приблизився до підстави великого залізного журавля, до якої сперся я.

Він побачив мене й усміхнувся...

„Willst du essen? Allso!" — сказав й махнув на мене рукою.

Ми вскочили до рибацької лодки, що колихалась в мурованому доку біля стіни й відштовхнули її від берега. Лодка помчала в сторону корабельного стерна.

Ми опинились біля стерна, а опісля біля якорних линв і ланцюхів.

„Конґо" підскочив й спинався линвою до гори. Я послідував за ним.

Ми станули на покладі корабля.

Помалу, на вшпиньках зайшли до моряцької столової.

Моряки привітали нас охочо й клепали по спинах...

Перед нами незабаром парувала крупна зупа. На столі стояли миски з маслом й морські сухарі. Далі послідував ґуляш з бараболею й компот з сушених бресків.

Нарешті закурили ми пахучий моряцький тютюн й з тріюмфом сходили містком повз моряка-„вахтмана", що глядів на нас великими очима.

Він певно продумував, звідкіля ми тут взялись, коли він так пильно сторожить біля корабельного містка...

З того часу я частіше сходився з „Конґом". Ми стали приятелями.

Не розпитували ми ніколи про наше минуле. Ми стали приятелями.

Часто вештались ми разом по пристані, відвідували кораблі й маґазини. Забігали разом й на обіди до матроських їдалень.

— — — — — — — — — —

III.

Ми їхали з „Конґом“ в Африку...

Малий норвежський корабель „Фйорд“ з вантажем данських макухів прямував через Альжир, Оран до Дакару...

Ми їхали „на чорно“...

Моряки тішились нами, та понуро кидав на нас зором високий бородатий Норвежець — капітан. Він усе мовчки наближався до нас, проходив повз нас й так рівними кроками з заложеними взад руками віддалявся...

Нарешті прикликав стерника й щось довго говорив йому.

Нас призначили малювати заржавілі залізні стіни корабля червоною олійною фарбою.

— Весело було!...

Довга дошка колихалась на линвах тут над водою при корабельних стінах. Ми зі щітками на довгих держаках віддавались порученій нам праці.

В долі пінились хвилі моря, вони жуготіли, шуміли, ревіли, тяті гострим кадовбищем північного великана...

Полудневе небо сяло ясним лазуровим блеском й напувало душу розкішним хвилюванням...

Ми були щасливі!...

Праця посувалась вперід. Наше руштовання підсувалось усе вище. Ми наближались до крилатої корабельної шруби.

Страшно було поглянути вниз. Там немилосердно торощила спокійну масу води корабельна залізна шруба. Там гуготіло, пінилось, клекотіло...

„Конґо“ стояв якраз над тою Харибдою — кипіння.

Нараз чогось струснуло кораблем.

Я захитався й корчево схопився линви, біля якої якраз стояв.

Мій червоний пензель злетів у море...

Я опритомнів й побачив переляканими очима „Конґа“, що стрімголов летів у морську безодню якраз в сталеві зуби крилатої корабельної шруби. Одно крило жбурнуло ним в безодню зеленої води, щоб він по хвилині виринув з розторощеною чашкою й поломаними ногами...

Спустили човен...

Тіло забрали на поклад.

Я стояв біля „Конґа“... Його робітнича синя блюза була розстібнута. Чорне волосся скудовчене...

З рота вузькою річкою спливала кров... Вона лилась по бороді, заходила на шию й стікала на опорошені дошки покладу... „Конґо“ був мертвий...

З його грудної кишені виглядали клапті мокрого паперу.

Я взяв папір...

Остап Зубенко з Ставрополя на Кубані, біженець з С. С. С. Р. —

...Це була посвідка комітету Нансена...

18. IX. 1933 р.

Один із Хмельничан

Написав: *Теофіль Коструба*

I.

Доба національної революції, що почалася в Україні 1648. року, відома під назвою Хмельниччини, не була лише соціяльним рухом, рухом, що змагав лише прим. до визволення селян зпід послуху панам. Не була також добою станових розрахунків між шляхтою, в переважаючій більшості на той час в Україні польською, а новим козацьким станом, що змагав вибороти собі рівне шляхті становище в Польській Речіпосполитій. Станові інтереси заступала козаччина давніше, рівночасно погоджуючися з фактом приналежности до Польщі (інша річ, наскільки це погодження було щире). І саме тут лежить основна ріжниця поміж козацькими повстаннями перед Хмельницьким, і революцією, яка зуміла перейти в будову Козацької Держави. Хмельниччина перетворила, згармонізувала інтереси всіх тоді політично-творчих станів в Україні не стаючись лише повторенням давніх козацьких повстань із домаганням збільшення реєстру, виплачення залеглої плати й т. п. Вона видвигнула постулят „визволення всього народу руського (українського)“, як це сформулював у лютому 1649 р. у відповідь послам Речіпосполитої Хмельницький.

Якже це сталося, що первісне стихійне, с е л я н с ь к е повстання, з кличем „знищення панів“ і більше нічого, викликане З а п о р і ж ж а м, що обстоювало свій „реєстр“ і „жолд“, могло стати всенаціональною революцією, боротьбою за здійснення від нікого незалежної української д е р ж а в н о с т и? Які це чинники вплинули на зміну характеру повстання, що зі стихійного і грізного прообразу гайдамаччини, змогли його перетворити в державно-творчий рух? Отсе питання, таке для нас цікаве, знаходить свою відповідь, як поглянемо не лише на Хмельницького, але й на його співробітників — Хмельничан, а також на склад Запорожського Війська вже навіть перед Хмельниччиною.

Вже давніше, від знищення української державности, державно-творчі стани працювали для збереження національних цінностей, які-б не дозво-

лили масі народу затратити свого національного обличча. Нащадки давніх бояр, що зі своїми князями у днях слави здобували нові землі й воювали в обороні рідної країни, князя й держави, зі зміненими обставинами переходили (під литовським і польським пануванням) у ряди магнатів (як прим. Острожські й загалом волинські бояри), або шляхти (галицькі бояри). В нових умовинах національного життя вони бережуть традицію давньої Української Держави й стоять на сторожі національних цінностей. І тому, як у XV—XVI. ст., а зокрема в кінці XVI. й на початку XVII. ст., коли повстає на пограниччі від татарів козаччина, вони організують її як пограничні старости (прим. Дмитро Вишневецький, князь), або й увіходять у її склад і стають її провідниками (прим. Петро Конашевич-Сагайдачний). Вони причиняються до того, що первісно ріжношерста й невиразна, дуже хоробра, але не менше непевна козаччина стає тим, чим повинна була стати: національним військом, завязком нової Української Держави. Ці носії традиції давньої Княжої Держави працювали так, що в часах Сагайдачного можна було сказати про козаків: „Це з того покоління військо, що за Олега, Монарха Руського, у своїх моноксілях (човнах) по морю й по землі (прибивши до човнів колеса) плавало й Константинопіль штурмувало“... — як це писало українське духовенство 1621 року.

Отся шляхта входила й тепер, за Хмельниччини, вже в перших двох роках революції (1684. і 1649.) до Запорожського Війська й надала йому характер національного повстання. Бо хоч і давніше було її в цьому війську дещо, то не все вона могла переробити його в національну силу; дуже часто сама шляхта „козачіла“, переймалася становими козацькими інтересами і спускала з очей ширші справи. Треба було, щоби вона вийшла масово, і то у своїх найкращих представниках, у Запорожське Військо — і зорґанізувала його в національну армію. Це саме сталося за Хмельниччини.

Як студіюємо козацьке військо в 1648. й 1649. рр., то бачимо в його складі поверх шість тисяч української корінної і зукраїнщеної шляхти. Шляхта займає визначніші становища в козацькому війську й цілком природно — як більше військово й політично вироблений елемент. Шляхтичем був і сам Богдан Хмельницький, і найкращі Хмельничани: Богун, Кричевський, Немирич, Виговський, Мрозовицький (Морозенко народньої пісні) й багато інших. Був це найкращий елемент, який ризикував усім і звязував свою долю з повстанням, що висунуло національні кличі — в першу чергу оборону віри, яку тоді вважалося найважнішою познакою національности. В козацькому реєстрі з 1649 року, де вписано ок. 40 тисяч козаків, бачимо близько 2 тисячі шляхти, між нею багато католиків і навіть неукраїнців, які вже довго жили в Україні й почувалися до солідарности з місцевими, споконвічними тут чинниками.

І саме за спонукою цього національно свідомого й державно думаючого чинника національна революція вже в 1648. й 1649. роках прибирає національний характер. Вїзджаючого до Києва Гетьмана Богдана Хмельницького витає духовенство, міщанство і шкільна дітвора як визволителя нації, як національного вожда. І вже тоді Гетьман Богдан Хмельницький приймає чужоземних послів як незалежний володар держави, як монарх. Він приймає від Патріярха помазання на Володаря, — а між народом ходять слухи, що він „Монархію Руську задумав будувати“, як про це тривожно доносили своєму правительству поляки.

Допомогли Гетьманові в цьому ділі його до смерти вірні співробітники, Хмельничани. Без них він не міг би був зробити такого великого діла. І саме про одного з них, хочемо осьтут розказати — про Станислава Михайла Кричевського, полковника чигиринського, що кинув даний йому уряд і перейшов у ряди повстанців. Бувши шляхтичем, став вірним Війську Запорожському, новій національній силі, і на своєму становищі простояв до геройської смерти.

Рід Кричевських належав до старих українських шляхотських родів, і мав родовий маєток Кричів — село над Бугом, у константинівському повіті, тоді в берестейському воєвідстві, на найдальшій північно-західній окраїні нашої Батьківщини. Бачимо там Кричевських уже на поч. XVI. століття. 1516. р. стрічаємо Стецька й Васька Кричевських; у другій половині XVI. ст. Кірдей Кричевський є хорунжим і суддею земським берестейським, а Адам Кричевський також займає уряд судді. Рід був десь до кінця XVI. ст. православним, але, як можна заключати з хресних імен Кричевських у кінці XVI. й на поч. XVII. століть, вони, як багато шляхоцьких родів у ті часи, приймають католицизм і латинський обряд. Отже стрічаємо вже латинські імена: Володислава (†1621), Войтіха (1596), Криштофа (1622) й ін.

Про молоді літа Станислава Кричевського, як також про його найближчу родину, майже не маємо відомостей. Знаємо лише, що він, як пишуть про нього сучасники, вславився в польському війську, й відомий був усім як славний і заслужений вояк. Він уже в 1634 р. підписався на елекцію короля Володислава IV., отже мусів займати визначне становище. Якийсь Кричевський уславився у шведсько-польській війні 1627 р. — можливо, що це був Станислав. Він то також мабуть був раненим у козацькій війні 1638. року, бо стояв тоді по стороні Речіпосполитої. Він був, очевидно, вірним Речіпосполитій — але рівночасно був одним із нечисленних між шляхтою приклонників воєнних плянів короля Володислава IV, щоби знищити Туреччину.

В усній словесності збереглася лише слабенька й історично невірна згадка про Станислава Кричевського. Згадується він у думі про Хмельницького й Барабаша як „староста“, підвладний Барабашеві:

> Оттоді то Барабаш, гетьман молодий, од сна уставає,
> Королевські листи у кума свого Хмельницького оглядає;
> Тоді й напитку дорогого не попиває,

А тільки з двора тихо зїжджає,
Да на старосту свого Кречовського кличе, добре поклика́є:
„Ей, старосто, каже, ти мій старосто Кречовський!
Колиб ти добре дбав,
Кума мого Хмельницького живцем узяв,
Ляхам, мостивим панам, до рук подав,
Ще б нас могли ляхи, мостивії пани, за білозоров почитати“.

Стільки лише дає дума. Вона навіть не доказує, чи послухав Кричевський*) Барабаша, чи арештував Хмельницького й видав полякам. З того бачимо, що Кричевський не став популярним, не був героєм маси; це цілком зрозуміле, бож він був вояком, який проводив реґулярним військом, умів згинути за Гетьмана й за волю України, але не був провідником мас. Тому цей кращий син України пройшов в усній словесності непомітно, а залишив по собі память в історії української військовости зокрема.

Перший раз стрічаємо ширшу згадку про нього в 1643. році й то в дуже знаменних умовинах. Автор дневника, Станислав Освенцім, згадує про його іменування гетьманом Станиславом Конецьпольським так:

„На другий день після обіду (себто дня 13. жовтня 1643. р.) виїхавши (зі Ст. Конецьпольським), по милі дороги ми розложилися на нічліг у м. Корсуні, старостві ЙМп. хорунжого коронного (Олекс. Конецьпольського); там ми пробули кілька днів. У тому часі саме запорожські козаки чигиринського полку, предложивши перед ЙМ. (себто гетьманом Стан. Конецьпольським) скаргу на пана Закшевського, свого полковника, за великі кривди й тягарі, які зносили від нього з образою їх лицарського стану. І як це все справдив суд ЙМ. й нас усіх, скинено його з того уряду, злагіднюючи кари, на котрі був заслужив, для його давніх великих заслуг. На його місце дав ЙМ. пана Кречовського“ (знову та неправильна форма).

Очевидно, що він був добрим для козаків полковником, як його дано для злагіднення тягару власти по Закшевськім. У характері чигиринського полковника він бере участь у боях із татарами. Він, очевидно, сприяв королівським военним плянам, подібно, як тодішній скромний чигиринський сотник, його підвладний, а рівночасно кум і приятель — Богдан Хмельницький. Але справа дуже змінилася на некористь военних плянів, як у березні 1646. р. помер гетьман Конецьпольський і сойм не затвердив военних плянів. Його наступника, Миколу Потоцького, козаки ненавиділи — це був їх кривавий погромщик із 1637—38. рр., самовільна, деспотична й незагнуздана людина. Ця зміна вплинула й на зміну відносин в Україні. Навіть така спокійна людина як Кричевський — і він робиться неспокійним, робить наїзд на містечко Переволочну, яке держав Ольбрихт Арцішевський. Та це не був звичайний собі авантюрничий наїзд; оскільки можемо довідатися з актів справи, був це порахунок із неправним власником, а таких було багато — з кривдою для місцевих горожан, українців. Одною з таких справ була справа Суботова, хутора Богдана Хмельницького, на який теж безправно посягнув Чаплінський, — і яка стала, як символ безправя в Україні, безпосередньою причиною грізної національної революції 1648. року. При таких обставинах, коли справа Суботова стала дуже голосною й невигідною для насильників, сталося арештування й увільнення Богдана Хмельницького, при чому Кричевський відіграв дуже важну ролю.

В жовтні 1647. року хорунжий коронний, Олександер Конецьпольський, вирушив був проти татар. Товаришило йому кількох козацьких старшин, м. ін. Станислав Кричевський. В поворотній дорозі донесли Конецьпольському неприхильні Хмельницькому й загнівані на нього через його голосні протести люди, що він ніби-то бунтує козаків. Конецьпольський велів якстій (хоч і безправно, бо це перевищало його компетенції) своєму слузі, Адамові Радлінському, арештувати Хмельницького — тоді вже знову військового писаря. Але на раді военній, яка мала рішити про долю арештованого Хмельницького, заступилися за ним не лише Кричевський, але й кількох польських старшин. Конецьпольський мусів тоді звернутися до гетьмана Потоцького, а Хмельницького лишено на поруку Кричевському.

Але Кричевський знав, що Хмельницького не чекає нічого доброго. Діставши від Потоцького тимчасовий наказ кинути Хмельницького до вязниці, він — улекшує військовому писареві втечу, а сам доносить Олександрові Конецьпольському, що Хмельницький утік із вязниці. Хорунжий коронний дуже тим стурбувався — ще більше тоді, як у лютому 1648. р. стали доходити з Січі вістки про вибір Хмельницького на Гетьмана й його революційні пляни. Але Кричевського, здається, не покарано — й ми далі бачимо його на становищі чигиринського полковника в службі Речіпосполитої.

На приказ вищої влади вирушає Кричевський з поч. лютого 1648 року на Січ, щоби „присмирити бунтівників“, але — відступає, бо реєстрові козаки перейшли до Хмельницького. Він вертається до польської служби, але вже тоді був свідомий того, що це повстання грізніше, що воно стає не чим іншим, як боротьбою двох націй: польської й української за владу в Україні. В душі Кричевського мусіла вестися боротьба — між вояком і полковником у службі Речіпосполитої й українцем. Так застав його погром на Жовтих Водах 16. травня 1648 року, в якому він, беручи участь у битві, попав враз із іншими розбитками, в татарські лика.

Та побідний тепер Гетьман Богдан Хмельницький не забув про свого кума і приятеля. За кілька днів Кричевський був викуплений із неволі і — пристав до національного повстання. А щоби виразно зазначити свою єдність із повстанчою нацією, він приймає православя. Крок цей, впрочім цілком непотрібний, був не виявом його релігій-

---

*) Також прізвище в думі подане в неправильній формі; повинно бути не **Кречовський**, а **Кричевський**.

них переконань, лише політичною маніфестацією єдности з воюючими „в обороні православної віри“. Тоді прийняв він православне хрещення й імя Михайло.

Від цього часу тримався Кричевський при боці Гетьмана. З ним він перебував і тоді, коли Гетьман скорим побідним походом посувався чимраз далі; був свідком великої переміни, яка з первісного козацько-селянського повстання зробила національну революцію. В літі 1649. року (червень) він, уже як київський полковник у козацькому революційному війську, побиває під Константиновом і змушує відступити грізного князя Ярему Вишневецького.

Врешті почалася облога Збаража. Мало прийти до рішаючої битви, як цілком несподівано прийшла до Богдана Хмельницького вістка, що невтральний досі, замирений із Хмельницьким, а королеві Іванові Казимирові неприхильний литовський гетьман Януш Радивил — вирушив на Київ, щоби з-заду підтяти побідний досі похід Гетьмана Хмельницького. Як грім з ясного неба, так несподівано впала на Гетьмана вістка про похід Радивила. І в тій грізній хвилині, в перших днях липня, він вибирає зпоміж своїх полковників Михайла Кричевського, щоби заступив дорогу Радивилові.

Форсовним маршем, роблячи по 40—50 кільометрів дороги денно, прибув Кричевський, іменований наказним гетьманом, 8. липня в околиці Чорнобиля (над Припяттю). Але скоро побачив наказний гетьман, що сильного й наїженого гарматами табору Радивила не здобуде. Звернувся тому по поміч до Гетьмана, — але помочі не дістав, бо під Збаражем теж рішалася преважна справа. Отже лишалося лише — боротися до загину, щоби не впустити Радивила до Києва. Кричевський рішився. Атаками, випадами, всякими воєнними штуками міг він задержати Радивила над Припяттю аж до кінця липня. Щойно 30. VII. зведено рішаючу битву під Лоєвом, у якій переважаючі литовські війська побідили, але так, що... відступили, бо не мали з чим іти на Київ!

Кричевський, тяжко ранений, попав у полон. Три дні, доки ще оставав у живих, у гарячкових привидах бачив знищене своє військо. Не помагала старанна опіка лікарів Радивила, перейнятого пошаною до козацького героя-полковника, — і 3. серпня 1649. року розпрощався зі світом Станислав-Михайло Кричевський, до смерти вірний син України. Доручення свого Гетьмана Кричевський виконав: Радивила до Києва не впустив, а 17. й 18. липня заключено зборівський договір. Без Кричевського під Лоєвом ні одного, ні другого — не булоб.

Поховано його на полях під Лоєвом.

Історія 8-ої Галицької Бриґади

(давнішої „Ґрупи Рудки“ або „Ґрупи Гофмана“).

Напи́сав: *Д-р Іван Карпинець.*

II.

УТВОРЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ГРУПИ В РУДЕЧЧИНІ ТА ЇЇ БОЇ ДО 15. V. 1919 Р.

(Продовження).

Щоби докладно представити події на відтинку між Городком Ягайл. і Судовою Вишнею в дні 7. III. 1919 р., переповідаємо ще опис наступу ґрупи Бекера, та заломання її акції. Цей опис зладив Гуперт на основі ріжних польських документів з того часу. Отже на основі його джерел — ґрупа Бекера, по виваґонуванні над раном 7. березня в Судовій Вишні своїх частин, що цілу ніч їхали, розпочала зараз, по півгодиннім приготовляючім огні артилерії — наступ, що тревав до год. 7.35. Цей наступ вийшов з лінії Бар—кота (горб) 285 — кота 300 і малого ліса коло коти 307, і мав напрям на полудневий схід. Праве польське крило, що вийшло з Бару, заняло Коців, центр заняв лінію між Коцовом і Долинянами, які також здобув, а ліве крило мало наступати на замок в Долинянах з півночі, а рівночасно мало дістатися до Долинян обходом від сходу на Попелі. Резерва цілої ґрупи була при коті 307, отже за лівим крилом ґрупи. Артилерію мали Поляки під Вовчухами. О 11 год. центр і ліве польське крило заняли рівночасно Долиняни, а одна кольона їх лівого крила опанувала, в дорозі до Попелів, щойно о 16 години коти 294 і 292. Тимчасом вже о год. 11.30 наступив перший український протинаступ з лінії між Фільварком Генриківкою і Долинянами, проломив там опір одної сотні, а відтак цілого центру й приневолив його до відвороту на узгіря на полудне від Вовчух. Положення Поляків ставало тяжке, а в тій ситуації наступив другий український протинаступ, ведений 16 сотнями з Долинян просто на Вовчухи й двома курінями від сходу між котою 307 і північно-східною частю Вовчух, отже вже почасти на польські зади. Вечером заняли Українці Вовчухи, та взяли 3 девять-центиметрові гармати й богато скорострілів. В польських відділах повстав по замішанню переполох і вже безладна втеча до Родатич. Однак там Поляки не задержалися, по причині цілковитого здеморализування своїх вояків, і відступили аж до Судової Вишні. В цій битві під Вовчухами страти Поляків були дуже великі; крім 3 гармат і численних скорострілів, що здо-

були Українці, згорів Полякам ваґон з муніцією ($^1/_2$ міліона стрілів). Загально ґрупа Бекера втратила тоді 383 вояків, це є майже 30% свого стану. Тільки в Родатичах залишилася давна залога села під командою підпор. Меліхара. **„Walki...“** 204—205).

Як з цього опису видимо, ситуація для Поляків на цьому відтинку, була вечером 7. березня дуже грізна та могла скінчитися для них катастрофою. Але це не сталося, бо, як пише Гуперт дослівно: „...Українці не були приготовані до використання побіди походом на Перемишль, і вдоволилися опануванням залізничого шляху між Городком і Судовою Вишнею. (**„Walki...“** 206).

І дійсно українські війська на цьому відтинку не були приготовані до походу на захід, бо більшість сил попрямувала на північ і на північний схід в напрямі на Городок Ягайл. Вправді фронтом на захід зверталася „Ґрупа Судова Вишня“, але вона цього рішаючого 7. березня щойно творилася, та й то з невеликих сил. Її командант, сот. Ліськевич прибув до неї, зглядно до свого куріня якраз в цьому часі, як вже ґрупа Бекера втікала. Він чув гамір утікаючих, але незорієнтований ще в поземеллю (терені), ані в ситуації, не міг рішитися на це, щоби вдарити на втікаючих хоч би тільки своїм власним курінем а це тим більше, що вже було темно. І так проминула, невикористана Українцями ніч, а за цей час ґрупа Бекера розмістилася в Судовій Вишні, та дещо охолонула з перестраху.

Ранком **8. березня (1919. р.)** розгорілися бої на відтинку Городок Ягайл.—Судова Вишня наново*). Українські частини провадили операції після пляну, уложено ще 6. III. на згаданій военній нараді в Гошанах (мимо цього, що змінена ситуація вимагала іншого пляну) в трьох ґрупах з головним ударом на північний схід, це є на Городок Ягайл. Куріні Бриґади У. С. С. перейшли широким фронтом залізничий шлях коло села Браткович, заняли приступом це село, та узгіря на північ від залізничого шляху, який основно нищили; це відбувалося в такий спосіб, що зривано рельси (шини), розкопувано насип а мости висаджувано у воздух, при чому уживано до помочі населення сусідніх сіл. Ця ґрупа посунулася аж під село Бурґталь, якого однак не здобула. Менше-більше в тім самім часі куріні „Ґрупи Городок“ наближувалися до міста Городка та до села Черлян, відкидаючи польські частини взад. Однак наступ на обі ці місцевости не мав успіху.

Найбільш завзяті бої цього дня відбулися коло Родатич, та на захід від тієї місцевости аж по присілок Княжий Міст. Участь в цих боях по українській стороні брали: Гуцульський Загін чет. Голинського та III. курінь сот. Ліськевича. Коли рано (8. III.) два куріні „Ґрупи Судова Вишня“, а це І. курінь пор. Тарнавського і курінь сот. Коробейка підсунулися як найближче до Судової Вишні, III. курінь сот. Ліськевича, тепер під командою пор. Савицького, наступав двома сотнями а це пор. Вербицького й чет. Мороза на присілок Княжий Міст. Сотня чет. Мороза заняла присілок та старалася знищити залізничий шлях, а сотня пор. Вербицького заняла становища на північ від залізничого шляху, та навязала звязок з Яворівцями, які в силі пів сотні прийшли в район Княжого Мосту. Остання сотня III. куріня під командою пор. Олександра Трача та одна сотня з куріня пор. Тарнавського відійшли були в напрямі на Родатичі, де ще держалися Поляки. Звязок, який III. курінь навязав з Яворівцями, переривали все два польські панцирні поїзди. Щоби їх унешкідливити, уміщено недалеко залізничого шляху одну або дві гармати, що могли-б ці поїзди остріл̆ювати, а крім того приступлено до їх знищення в інший спосіб. Чет. Вайнгаймер з невеличким відділом кавалеристів знищив залізничий шлях перед одним панцирним поїздом саме тоді, коли він виїхав із Судової Вишні на поміч польській сотні в Родатичах. Коли цей панцирник минув Княжий Міст, знищено невеликий залізничий міст який там находився і в цей спосіб відтято йому відворот. Коли ж він зблизився до місця, де шлях був ушкоджений, вискочило на нього 8 вояків з ручними ґранатами, а це: чет. Вайнгаймер, дес. Теодор Винник, дес. Степан Мудрий, дес. Степан Чирчиняк, дес. Іван Самуляк, стр. Гринько Шеретей, стр. Андрій Шеретей і стр. Володимир Моровський, та примусили залогу панцирника піддатися; це сталося при чинній допомозі сотні пор. Вербицького й чет. Мороза. Коли залога піддалася, дістав машиніст наказ пустити поїзд на знищений шлях, де він перевернувся. Перед тим забрано з нього 1 гармату й 2 скорострілі. Цей поїзд називався **„Wściekły“** а був опанцирений тільки з боків. По знищенню цього панцирника приступлено до основного знищення залізничого шляху коло Княжого Мосту, при чому покористуванося довколичним населенням.

Майже в цьому самому часі відбувся крівавий бій коло Родатич. Тамошньої стації боронила дуже сильна польська сотня, що складалася зі самих краківських і варшавських студентів під командою підпор. Меліхара, в сильних, укріплених окопах. Чет. Голинський дістав ще попереднього дня приказ заняти цю стацію. Коли розвідав докладно ситуацію, післав одну сотню на право з наказом вдарити на Поляків з півночі, одну сотню, що мала наступати зі сходу, уставив по обох боках залізничого шляху, а кавалерійська сотня відійшла в полудневу сторону, щоби зайти Поляків із заду, не допустити їм скріплення, та нікого зі залоги не випустити.

О 2-ій год. пополудні рушили обі сотні з означених місць до наступу, який Поляки відбили.

---

*) Опис подій 8. III. 1919 поданий на основі: А) Друковані праці й джерела: 1) **Hupert: „Walki o Lwów“** (стор. 206 і 208); 2) Будз Петро: „Гуцули в боях під Городком...“ (Укр. Скиталець“ ч. 12 з 1922 р. стор. 8—9); 3) українські та польські пресові ситуаційні звідомлення з цього часу; 4) нотатка в часописі „Стрілець“, ч. 13 з 26. III. 1919 р., стор. 6 (про тих, що здобули панц. поїзд **„Wściekły“**.

Б) 1) Рукопис о. д-ра Вергуна (Іст. 8 Бригади); 2) (зладжений для автора), 3) устні інформації (вельми цінні п. інж. Антона Ліськевича; 4) кілька дрібніших інформацій. споминн (рукопис) п. мец. Антона Тарнавського

Гуцули знову рушили до наступу. Тоді надійшла з півночі, від сторони села Родатич, сотня пор. Трача, який вислав хор. Микитинського з около 120 стрільцями на стацію. Він вдарив на Поляків ззаду. Рівночасно надбігли й Гуцули та разом рознесли польську сотню. З тієї сотні остало здоровими 78 вояків з 4 старшинами, що в останній хвилині піддалися та 6 інших з командантом, які пробилися до Городка. Решта згинула або була ранена. А й Гуцули понесли значні втрати, бо мали кількох вбитих та 32 ранених*). Загін чет. Голинського й сотня пор. Трача залишилися в Родатичах до слідуючого дня, це є до 9. III.

Цього дня, як подає укр. ситуаційне звідомлення з 9. III., знищено коло Судової Вишні ще другий польський панцирний поїзд.

Це булиб важніші випадки в дні 8. березня 1919 р.; вони принесли остаточне перервання та знищення залізничого шляху Львів-Перемишль на досить великім відтинку, бо починаючи від Княжого Мосту, на схід від Судової Вишні, аж під сам майже Городок Ягайл., а це було дуже важним фактом. Але поза тим акція розвивалася досить пиняво, а багато жертв і часу забрали бої льокального значіння, що не впливали рішаючо на хід цілої операції, як цей бій коло Родатич, або боротьба з панцирним поїздом. Причина пинявости акції лежить, як вже згадувалося — в непримінeнню пляну операцій до витвореної нової ситуації, а також в тім, що сусідні ґрупи військ, ближчі й дальші, не проявляли активности, або проявляли її в недостаточних розмірах. Приміром „Ґрупа Крукеничі" (II. ґрупа 8. Самбірської Бриґади), якої акція могла рішаючо вплинути на цілість операцій на відтинку Перемишль-Городок Ягайл., не виконала навіть жадного демонстраційного підприняття. Вона здобулася тільки (а то й може не сама) на знищення залізничого мосту (впрочім дуже основне) коло Медики, якого направа забрала Полякам 3 дні часу, через що ґрупа Бекера в Судовій Вишні, як також і невелика ґрупа ротмістра Борковського в Мостиськах були відтяті від Перемишля. Розумно поведена акція могла зліквідувати тоді принайменше одну з цих ґруп. Та це не сталося, а бездільність „Ґрупи Крукеничі" дала змогу Полякам вдержатися на занимaних становищах від Судової Вишні — по Перемишль.

Більшою активністю визначилася янівська ґрупа, бо зробила тоді випад на Вороців і Мальчиці та вдерлася була до Каменоброду, але з яким успіхом, не знати. Але тут Поляки обсадили село Речичани, на захід від Каменоброду. Також трохи підприємчивости проявив український відділ, що був на північ від залізничої стації Мостиська, бо зробив випад з Черняви та заняв село Годинє. Але 7-ма Львівська Бриґада на відтинку Любінь Великий—Ставчани не проявила жадної діяльности, через що дала змогу польським частинам з цього відтинка ратувати ситуацію під Городком.

На загал українська офензива в дні 8. березня 1919 р. довела тільки до проломання залізничого шляху Львів—Перемишль, але не осягнула рішаючої побіди. Внаслідок надто повільного темпа, непримінення пляну до нової ситуації і бездільности сусідних ґруп, не знищила більших польських частин, дозволила розбитій ґрупі Бекера консолідуватися на вигідних становищах в Судовій Вишні, та не розвинула відразу цього-ж 8. березня сильного наступу на лінію Черляни—Городок Яг.—Бурґталь, якої проломання поставила собі за ціль. Цю лінію можна було тоді певно проломити наглим а рішучим ударом усіх частин, що там оперували, та заняти Городок і посунутися на схід. Але через пинявість започаткованого на цю лінію наступу, він не увінчався успіхом і Поляки змогли сконцентруватися на цій лінії та її відповідно обсадити й у часі дальших українських наступів у слідуючих днях — її відповідно боронити. Всі пізніші українські наступи на цю лінію, якої проломання забрало всю увагу українській команді, а через те відтак причинилося до пізнішої катастрофи, стрінулися з дуже сильною обороною й остаточно заломилися. Та про це буде ще мова в дальшім описі.

Вертаючи до подій 8. березня 1919 року, зазначуємо, що ситуаційне звідомлення Українського Генерального Штабу з цього дня представляє хід подій досить докладно. Читаємо там: „...У Городка: Наш, вчера почaтий, протинаступ межи Городком і Судовою Вишнею увінчався сьогодня новим успіхом... Сьогодня вчасним ранком під сильною артилерійською підготовкою наші частини переступили широким фронтом залізну дорогу, заняли приступом село Братківці та узгіря на північ від залізниці. У тім занятім відтинку залізниця в кількох місцях основно знищена, та всі мости висаджені у воздух, чим вкінці получення Львів—Перемишль перервані. Наші частини, які наступають з півночі, вдерлися в горішну часть Каменоброду й заняли Мальчиці. Спільними силами північних і південних ґруп оточено Судову Вишню зі сходу, при чім одна ворожа панцирка скинута з тору, а нами захоплено з неї одну гармату і 2 скоростріли. З Черняви виступивші наші відділи, заняли село Годинє, на північ від Мостиськ...".

А польське ситуаційне звідомлення згадує про ті події щойно 9. березня ось так: „...Ворожі відділи вдарили на... Черляни, Бурґталь, Вороців... В декотрих місцях втікла українська піхота вже під впливом нашої артилерії. В інших місцях дійшло до бійки зблизька. Завдяки енерґійній обороні, ворог був скрізь відбитий. В околиці Родатич, Судової Вишні і Мостиськ бій іде далі. Наші війська змагаються з переважаючою силою ворога. Ворогові вдалося хвилево удержатися в Братковицях і перервати залізничу комунікацію...".

Перемогу на фронті задемонстрували українські частини в Рудках тим, що поставили на рин-

*) Кінцевий опис здобуття стації Родатичі поданий П. Будзом, в згаданім в замітці спомині, відбігає дещо від наведеного мною, який подаю на основі інформацій п. інж. Ліськевича, який був командантом ґрупи Судова Вишня. Цю інформацію п. Ліськевича уважаю за вірнішу. Рівнож справляю дату наступу загону чет. Голинського на Родатичі, бо цілком певно п. Будз помилився, подаючи замість 8. березня — 9. березня. І. К.

ку 3 здобуті польські гармати. Про цю перемогу свідчила також і досить поважна скількість полонених, яких переведено через Рудки. Чи були ще якісь спеціяльні приготування до відсвяткування побіди в Рудках і в Рудеччині не знаємо. Але автор брошури: „Rudki pod okupacją ruską" пише про це дослівно так: „W dniu 8. III. przyprowadzono większą ilość naszych jeńców (138)... Aby zwycięstwo zademonstrować chłopstwu, wywlekli Ukraińcy na Rynek przy targu 2 armaty, rzekomo zdobyte na Polakach pod Wołczuchami... Mimo ogłoszenia w Hromadźkiej Dumce o zwycięstwach, iluminacja kartkowa, przygotowana na obchód z okazji zwycieskich sukcesów i zajecia Lwowa, nie odbyła się. Żołnierze mieli otrzymać upominki w okolicznościowych broszurach..." (стор. 20).

Звіт із Загальних Зборів укр. коол. „Калина", Вінніпег—Канада

По всьому світу розкинені стрілецька братія! В кожній країні найдеться їх досить. Живуть по більшій части одинцем, але подекуди організуються в гуртки і товариства. В Спол. Держ. Півн. Америки істнує центральна Українська Стрілецька Громада у Філядельфії, по інших містах її Гуртки. В Канаді зорганізували бувші учасники визвольних змагань у Вінніпегу кооперативу „Калина". Наше Видавництво передало тій кооперативі своє генеральне заступництво на цілу Канаду. Перед нами звіт з чергових загальних зборів „Калини".

Треті Річні Загальні Збори Української Кооперативи „Калина" у Вінніпегу відбулися дня 10. квітня ц. р. в льокалі кооперативи під ч. 153 Мк Грегор вул. Збори тривали від 8.30 до 12.30 год. веч. Голова Т-ва Е. Василишин привітав присутніх членів та відчитав порядок нарад, який принято і з черги приступлено до обговорення поодиноких точок. Насамперед відчитано і принято протокол з останніх Заг. Зборів, почім В. Топольницький предложив фінансовий звіт за мин. рік, даючи пояснення до кожної позиції, як їх належить розуміти та розбираючи критично желатний стан.

Присутні з увагою вислухали цього звіту, була це дійсно цінна лекція для членів кооперативи, як належить вести підприємство, щоби з нього був для членів хосен та щоб воно успішно розвивалося. Ізза того, що економічна ділянка у нас в Канаді серед українців ще не розвинена, в нас дуже мало зрозуміння для справ ведення підприємства. Кооперація під цим зглядом є незвичайно відрадним явищем, вона дає можливість всім членам, а головно тим, які входять в дирекцію, навчитись, як підприємство вести та як його контролювати. Звичайно забирає це більше часу, щоб відповідне знання набути, та в кого не бракує доброї волі і охоти, в кооперативі має до цього дуже добру нагоду. Праця в нашій кооперативі особливо в початках її велася більше доривочно ізза браку фахових людей, нині вже після трьохлітньої практики маємо вже спорe число членів, які засвоїли собі потрібне знання до ведення кооперативи. Апарат нашої кооперативи вкладжений як слід, запроваджено всі потрібні книги, нав'язано торговельні зносини з ріжними підприємствами в Канаді і Ст. Краю, зв'язки з Канадійським Кооперативним Союзом, як рівнож з Ревізійним Союзом у Львові та другими кооперативними установами. Дирекція „Калини" відбуває правильно свої засідання що місяця.

Управитель „Калини" С. Кутний подав короткий діловий огляд, з якого присутні довідалися, що головним предметом торгівлі кооперативи є українські книжки, в першій мірі видавництва „Червоної Калини" у Львові, якої „Калина" є генеральним заступником на Канаду, а дальше всякі інші видання так зі Ст. Краю, як і з Канади та прочих частей світа, де живуть українці. Крім того робила „Калина" на протязі мин. року значні обороти в продажі вугілля і дров. Позатим предметом торгівлі „Калини" є мистецькі вироби, образи, килими і т. п. В липні 1932 р. перебрала кооператива також агентуру корабельних ліній і як показалося і в цій ділянці мала вона досить добрий успіх. „Калина" мала лише незначні обороти в самому місті Вінніпегу, натомість на провінції зв'язки її дуже гарно поширились, особливо укр. товариства та гуртки УСГ, які краще розуміють вагу кооперації, посилають свої замовлення до „Калини" і цим дають доказ, що цінять нашу установу.

Від імени Дирекції виголосив звіт Е. Василишин. Поза звичайними місячними засіданнями Дирекція старалась також про організаційну та культурно-освітню сторінку товариства, до якої то праці є кооперативи обов'язані після своїх засад. Протягом останнього адміністраційного року Дирекція приєднала 6 нових членів так, що з кінцем 1932 р. число членів „Калини" зросло до 29, в тому дві жінки. З рамени Дирекції було поміщено в пресі кілька статтей на тему кооперації. Члени Дирекції віддавали багато своєї праці для кооперативи, всюди де цього вимагали потреби, щоби в цей спосіб зменшити кошти завідування. Кооператива має нині свою маленьку бібліотеку, з якої члени можуть змогу користати і вчитися кооперації, крім того передплачуємо фахові часописи, а саме місячник Канадійський Кооператор та Господарсько-Кооперативний Часопис зі Львова.

Переходячи з черги до точки розподілу, Заг. Збори рішили приділити удільникам 5% дівіденди від уділів за р. 1932 з тим, щоби не виплачувати її готівкою, лише приписати кожньому членові на рахунок його уділу, рівнож приділено з надвишки $ 200 на резервовий фонд, а $ 26.83 на просвітний фонд.

До Дирекції на р. 1933 ввійшли слідуючі члени: В. Топольницький — голова, Д-р І. Гуляй (Мон-

треал) — містоголова, Ст. Цибульський — секретар, Д. Ґерич — скарбник, Ю. Бідочка, Н. Бугай, І. Савчук (Торонто). В склад Надзірної Ради ввійшли: Е. Василишин, Д. Набережний і О. Тарновецький.

Жива дискусія розвинулася при точці внески і запити, яка затягнулася поза 12 год. ночі. У членів слідно велике заінтересування своєю кооперативою, у кожнього бажання, щоби її бачити в як найкращому положенню. Дискусії зводились головно до того: перенести кооперативу по можности на головну вулицю, повести кампанію за приєднанням більше членів, поширити предмет діяльности кооперативи на ділянки, які лише будуть надаватись. Мусимо дати укр. громадянству можливість заспокоювати як найбільше своїх щоденних потреб через кооперативу. Кооператива повинна в першій мірі зосередити всю торгівлю укр. книжки в Канаді, обєднати в своїх рядах як найбільше число людей відданих кооперативній ідеї, пропаґувати кооперативний рух між українцями в Канаді так, щоб він з часом охопив як найширші круги; одним словом дати почин укр. кооперації в Канаді на здорових основах і цим причинитись до зросту наших сил на економічній ділянці, котра до тепер була найбільше занедбана.

Ст. Цибульський, секр.

Пів року під більшовиками

Написав: *Микола Алиськевич*

(Продовження)

Настала ніч. Десь недалеко упало кілька крісових стрілів, потім більше. Ми ще більше налякалися. Згодом стріли затихли і настала тишина. Ми поволі заснули і пробудилися рано, коли до нас на під вийшов син діякона — Вітя. Він почав нам розказувати, що вчора дуже погано було, більшовики розтаборилися у мешканні діякона і під загрозою арештування діякона жадали нашої видачі. Вечером повиставляли доокола села застави і мали йти перешукувати село. Тимчасом про все довідався б. штабскапітан російської армії, який мешкав у селі, наладував наломаними кусками цвяхів свій дробовик і почав разом з трьома сільськими хлопцями обстрілювати заставу, яка засілася над яром недалеко хати штабскапітана. По кількох вистрілах застава утікла і зголосила свому командантови, що напали її повстанці. На сю вістку командант наказав постягати всі застави і чимскоріш утік зі своєю частиною в напрямі Чечільника.

Син діякона порадив нам приміститися тут під лісом, щоби в кожній хвилині ми могли скритися. Ми вислали нашого хазяїна підводою по наші річи, які він небавком привіз, а самі закватирувалися у крайного хазяїна під лісом у стодолі. Селяни весь час зносили нам ріжні харчі, хліб, солонину, яйця, сметану, ба й тютюн і радили нам нікуди не йти.

Так пересиділи ми в тім ярі кілька днів. Вітя щодня нас відвідував, приносив харчі і книжки до читання. Одного вечера зайшов до нас і остеріг, щоби ми уважали, бо до села прибули два тайні більшовицькі аґенти, щоби нас вислідити. Ту ніч ми ще переночували у стодолі, а рано пішли через гору у другий яр, щоби там найти собі нове приміщення.

Ми зайшли у крайну від ліса хату і застали в ній повно людей, на столі розложені пшеничні хліби, а в кождім заткнена свічечка. Побачив нас господар дому і не питаючи нічого, порозсаджував нас за столом, ставлячи перед кождим з нас один хліб зі свічкою. Тепер встали всі присутні і почали в голос молитися, а по молитві засіли знов за стіл. Хазяїн вияснив нам, що він справляє поминки. Подали нам смачний товстий борщ, по нім пшоняну кашу на молоці, студенець, по нім голубці, вареники, а на кінець пшеничні блини (паляниці перекладані маслом), а всі потрави переплітані самогоном. По принятті, знову всі помолилися, кождий взяв з собою бохонець пшеничника і попращавшися з господарями, відійшов.

Ми спитали господаря, чи не могли би ми в нього приміститися, подаючи рівночасно причину нашого хования. Господар радо згодився, почім ми відійшли по річи і перенеслися на наше нове місце; у нашім сусідстві жив і згадуваний штабскапітан. Від тепер змінювали ми наш нічліг і час до часу переходили в другий яр на давну кватиру. За весь час селяни радо нас скривали, а й харчами не скупилися. Тепер мали ми нагоду пересвідчитися про гостинність українських селян. Селяни зносили нам один наперед другого хто що міг і видно співчували з нами, а знову з другої сторони ненавиділи комуни.

Прихильне відношення до нас маємо завдячити виключно нашій Галицькій Армії, яка зуміла своєю поведінкою здобути собі симпатії мешканців українського Поділля без ріжниці віри й народности.

Одного дня вернув Вітя з Кодими і привіз нам новини, а саме, що наші бриґади перейшли від більшовиків на сторону Поляків, де спільно з Петлюрівською Армією йдуть разом з Поляками проти комуни і тепер фронт є вже між Вапняркою і Чечільником. Через це проголосили більшовики над Галичанами червоний терор. В Одесі мали багато Галичан половити, замкнути їх опісля в товарові вози і обстрілювати скорострілами, при чім багато наших згинуло. Порозстрілювали теж багато у Вапнярці, Бірзулі, Києві і Винниці. Тут і причина, чому вони й на нас так завзялися.

Накінець поінформував нас ще про повстання Шепаровича та що Тютюнниківці заждали були

під Чечільником на повстанчі відділи ґен. Павленка й Волинця, які зараз по нашім відлученні від повстанців надійшли зі сторони Балти і всі разом перебилися крізь більшовицький фронт між Вапняркою і Чечільником і нині наступають у злуці з Петлюрівцями. Останні вісти дуже на нас поділали. Ми не могли віджалувати нашого нерозважного кроку, коли залишили повстанців.

Зі слідуючим днем почалися перемарші більшовицьких частин; ми бачили їх здалека з яру, а що всі вони переходили попри церкву, розвідувався Вітя все про їх сили, напрям і ціль маршу і все нас про те інформував. В цей спосіб і дізналися ми, що простір між Дністром і Вапняркою держать українські сили, від Вапнярки на північ польські, з противної знову сторони від Дністра по залізничу лінію Бірзуля-Вапнярка держить фронт 72. більшовицька бриґада, а дальше XII. армія, а командантом фронту є Катовський, бувший каторжник; тепер він сидить зі своїм штабом в Кодимі. Ми оглядали більшовицькі бриґади, які не числили більш як 150 людей, а всі майже були босі, в подертих одягах і з крісами на шнурках; не робили вони враження армії, а збиранини.

Під впливом наших надій на скорий поворот до наших частин ми вже так ожили, що важилися навіть раз зайти до діякона; але не довго там побули, бо небавком надігнав якийсь кінний відділ і ми мусіли скоро городами усікати назад у наш яр. Два-три дні перебули ми у Івана, певні, що таки кінець-кінців ми ось-ось освободимося, аж тут прибігає Вітя і радить скритися на іншім місці, бо прибули знову тайні аґенти і у них він підслухав, що вони знають про місце нашого сховку. Тепер нічого нам не лишалося, як утічи в ліси і там тих кілька днів пересидіти. Так ми й зробили, зібрали наші речі і пішли в ліс; назгортали сухого листя, простелили на нім, а що в нас були ще кожушки й коци, зрештою й ночі були короткі й маєві, то вигідно нам спалося. Щоби вдержати звязок з селом, ми взяли з собою сина хазяїна, Павла, і цей раз у день доносив нам харчі.

Слідуючого дня повідомив нас Павло, що ранком перетрусили більшовики всю хату Івана і домагалися нашої видачі. Забралися щойно, коли хазяїн подав, що ми день передше вибралися в напрямі Чечільника. Тепер ми зрозуміли, що наш побут в селі доволі небезпечний і ми мусимо вже діждати фронту в лісі, а йти в напрямі фронту більш чим небезпечно, бо на кождім місци вештається повно більшовиків. Наше життя уладнали ми в лісі ось як: харчі доносив нам вперед Павло, а опісля переодягся по селянськи наш Бугаєць і раз на день заходив по харчі в хату Івана; книжки до читання і вісти зі світа доносив нам Вітя. Поки була погода, було якотако; однак коли раз настала буря і потревала цілу добу, тоді на добре відчули ми лісове життя: перемокли до нитки, ба й леговище наше зовсім замокло, всі річи мов з води виняті, студінь трясла нами мов пропасниця. Як лише настало сонце, повилазили ми на дерева і в цей спосіб себе осушували. Ліс був густий, що й проміння сонця не пропускав.

Обсушившися, рішилися ми піти в глиб ліса і там поставити собі бодай примітивну криївку. І дійсно найшли відповідне місце недалеко потічка на горбочку в гущавнику, правдивім пралісі. Понарубували ми гиляк, назбирали ріща й сухого листя і виставили велике піддашебуду, накрили гиллям, опісля накидали листя і мали так примітивну охорону перед дощем. Але не зовсім вона нас хоронила, бо у сильніший дощ все ми мокли; постіллю служило нам листя, подушками наші наплечники, а найближчими сусідами нашої палати були два борсуки. Новим нашим місцем були ми вдоволені, вірні приповідці: „нема такого зла, щоби не могло ще погіршитися!“ — бо дійсно були ми безпечні, віддаль від краю ліса була щонайменше 3 кільом., наш гущавник міг би був нас виратувати навіть у найбільшій небезпеці, а вкінці мали ми вже який-такий дах над головою.

Спосіб нашого життя нічим не змінився. Явився у нас у відвідини Вітя і подав нам, що фронт установився в Жабокрищі і Ободівці, селах о 8 клм. віддалених від Чечільника, а від нас на 18 клм.; значить один день боротьби і ми свобідні. Чуємо вже добре гарматні стріли і то обосторонні, а кождий стріл несе нам що раз ближчу надію на зреалізування наших мрій. Почали ми наївно укладати наші пляни і військові приділи в найближчих днях. Ба й вечером при місячній ночі якось чет. Лучці язик розвязався і він почав бавити нас дотепами. Тоді забувалося й про наше горе і ми відживали. Почувалися начеби у себе дома.

Ждемо, чи не чути зближення фронту, другого дня те саме, хоча гарматна перестрілка дальше треває; можливо, що по нашім боці ждуть підкріплення сил, тому треба ще кілька днів заждати — успокоювали ми себе. Якось по полудні надносить нам Вітя в товаристві одної панночки книжки до читання. У панночці пізнали мої товариші знану з Балти учительку Ізотову, свідому і діяльну Українку. Вона вибралася до своєї рідні на село, бо в Балті вже небезпечно їй було, тимбільше, що більшовики арештували дві її сестри. А що рідня діякона була їй знайома, вступила до неї і тут довідалася про наш побут. Прийшла нас відвідати і від неї почули ми страшні новини: по нашій утечі з Балти більшовики дуже за нами розшукували і виарештували богато свідомих одиниць із Балти. З наших остав був у Балті пор. Дубас, але не міг дальше скриватися і втік у Коритну. Що з ним діється, не відомо. Отам. Чолган вернув у Балту і переживаючи більшовицькі терори дістав нервове потрясення. Чет. Черевко скривається у Балті. Чет. Жила утік був у Коритну і по кількох днях написав до повітового комісаря Балти, щоби вислав по нього стежу, бо він як комісар освіти хоче вернути до служби, а що має при собі більшу суму урядового гроша, боїться сам іти. Комісар вислав дійсно по Жилу 3-ох червоноармійців. Коли вони довго у Коритну не являлися, знетерпливлений Жила забрав з собою гроші і вийшов

у напрямі Балти. По дорозі убила його вислана по нього стежа. На пізніших допитах боронилася стежа тим, що вбила чет. Жилу тому, що це був „Галичанин“. Небіщик був одягнений в стрілецький однострій. Здогадуються, що червоноармійці убили його з метою рабунку. Тіло пок. Жили похоронили большевики з великими почестями на балтськім кладовищі..

За нашим вижиданням сходив день за днем і звільна наблизилися зелені свята. Коли і досіль фронт вперед не посунувся, почали ми тратити надію на нашу злуку з Галичанами і в слід за тим почало нас огортати що раз більше пригноблення.

Ніч перед Зеленими святами була нам чогось надзвичайно прикра. Супокійна, тепла, місячна і зоряна. Видно було мов у день. Запахи червневих цвітів і розвитих дерев пропоювали тепле повітря. Кого 10. год. вечером чуємо в Поповій Греблі сільську музику. Видно якесь весілля. Ми як вигнанці лежали на землі в лісовій гущавині. Про сон і бесіди не було. Ми розмовляли. Коло півночі чуємо в лісі туркіт воза; наслухуємо, зближається у нашім напрямі; перелякані скоро одягаємося, набиваємо кріси, певні того, що більшовики розвідали про нашу криївку і нічю підїзжають, щоби нас у сні заскочити. Віз спинився під нашим горбком. Утікати було неможливо, бо ворог за ломотом гиляк під нашими ногами був би нас вислідив. Ми причаїлися поза дерева і ждемо ворога з крісами в руках. Чуємо людські кроки просто до нас. Ось кроки вже коло нас, кричимо „стій!“

— Не бійтеся, це свої — була відповідь.

— Хто такий?

— Це я Павло, а чого йду до вас, побачите.

Ниблизився до нас, а з ним бачимо і штабскапітана, несуть у двох повний кіш. Даруйте — каже штабскапітан, що вас нічю злякали, ми прибуваємо до вас з празником Духа, щоби він вас не опускав. І тут подав нам повний кіш печива, мясива, тютюну і горівки. Ми зараз взялися до перекуски, а розговорюючи з нашими щирими гістьми, не стямилися, як на небі поблідло і почало свитати. Тоді оба гості відїхали. До полудня наложили ми недіспану ніч, а по полудні гостили у себе Вітю з його сестрами і обома панночками Нестерівськими. Прикро було нам вечером їх пращати, але лекше ставало на серці на думку, що з нами співчувають майже всі мешканці Поповоі Греблі.

Дні за днями минали, а нашого визволення не приносили. В селі кватирували раз у раз червоні відділи і не посувалися ні взад ні вперед. Артилерія ще час до часу давала знаки життя — значить, фронт на місці. В такій непевності перебули ми вже поверх 2 тижні від Зелених Свят. Нашим уріжноманітненням було хіба те, що час до часу добре нічю перемокнемо, а потім у день осушуємося і один другому витягаємо з тіла лісові кліщі, які нам на добре надокучали. Раз почули ми від Віті, що більшовицькі відділи вибираються зі села, бо польський фронт подався взад. Прикрішої вістки не могли ми почути, бо тут пропала вже наша вся надія. Остаточно врадили ми ждати ще кілька днів, може це лиш маневр. Колиж ця чутка справдилася, нічо нам не лишалося, як пробиватися до румунської границі, щоби через Румунію дістатися домів. З тим наміром ми лишилися ще на кілька днів у лісі.

Була саме тоді ніч під неділю. Ми поснули. Одначе пор. Лисому, який спав з краю нашої криївки, не спалося, бо всю ніч зуби його боліли. Над раном будить мене Лисий притишеними словами: „пане сотник, вставайте, бо хтось до нас підходить з псом“. Заки я встав, всі пробудилися. — Чуємо гавкання пса щораз ближче нас. Я вийшов з буди і почув у корчах кроки людини, а за хвилю показався з гущавника якийсь мужчина. Коли він зауважив мене, пристанув і зблід як стіна. На питання, що тут робить, переляканий відповів ледви чутними словами: „птиці шукаю!“

— Тут жадної птиці нема — відповідаю, і між-тим вже всі мої товариші вийшли до мене. Незнайомий відійшов назад, але ми прочували, що це не звичайний ловець, тому кождий з нас взяв кріса в руки і уставив у деякій віддалі один від другого за деревом. Стоїмо так готові до самооборони, нараз чуємо рівночасно із всіх сторін людські кроки, які з псом зближаються до нас. Ми окружені. Відповідно до напряму кроків перемінюємо наші становища; чуємо кроки що раз ближче нас, вкінці показуються людські постаті з крісами в руках. Вийшовши на край гущавника пристанули. Ми бачимо їх усіх, але вони нас не бачать. Нараз виступає трьох з них і прямує до нашої буди. Тепер ми повискакували з поза дерев і питаємо, чого вони хочуть.

— А ви що за одні — питають вони...

— Ми полонені.

— Маєте щастя, бо ми думали, що ви бандити, тому хотіли на вас напасти і постріляти — говорили — і зближилися до нас вже всі. Було їх 12 душ. Усі з крісами і дробовиками, бaґнетами, ба й ручними бомбами. З очей не гляділо їм нічого доброго. Ми держимося обережно.

— Вас певно буде тут більше, коли такий великий шалас маєте?

Дійсно у нашій буді могло би вигідно поміститися 30 осіб.

— Так — відповідаємо — нас є тут 25.

— Ми — кажуть — вийшли на лови і за слідом пса вийшли на вас. Але ви — як бачимо — Галичани. Візьміть собі отсі ягоди (дали нам черешні) і жийте спокійно. У нас в селі Борсуки ховається теж двох ваших братів і коли хочете ходіть з нами до них.

З ними вибралися Лучка і Сидорович. Відійшли в Борсуки, а ми у чвірку остали. По відході цього ненадійного товариства були ми дже несупокійні бо перечували, що ті люди не за птицею сюди прийшли. Мали якісь лихі наміри, але в останній хвилі здержалися з незнаної нам причини. Може боялися, що нас тут більше. Такі думки переслідували нас весь час і ми вирішили змінити наше місце, але щойно над вечером, бо сьогодня неділя, певно прийдуть до нас з села у відвідини і не знали би, де нас шукати.

(Докінчення буде.)

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914-1921 РР.

Королів Василь. Народній герой Симон Петлюра (Спроба характеристики). Київ—Прага. 1919, 8°, ст. 40. В-во „Час", серія біоґрафічна, ч. 2.

З порт.

Коростишівські семинаристи. Кал. Черв. Калини на 1930. Львів 1928, кал. — листопад.

1918. XI. СС проти Скоропадського. Гер. вчинок. 3 іл.

Короткий витяг з відчоту про відправу В. Місією в Польщі ,одягу, обуття, білизни, кашкетів, ґудзиків та знаряджения і зброї для Укр. Армії. „Син України". Варшава 1920, ч. 3, ст. 8.

Уряд. звіт.

Короткий огляд відгомону преси з приводу національного горя. „Бюлетень Т-ва вояків б. Армії УНР". Каліш 1926, ч. 4, ст. 14—30.

Уб. Петлюри.

Кор—ський А. полк. Про відворот Східньої і південної Ґрупи. „Укр. Вісти" Тернопіль 1919, ч. 18.

Досить повні інформації, але без дат.

Коршнівський А. Начальник Польської Держави Йосип Пилсудський, Варшава 1920, 16°, ст. 15.

Коршнівський А. Наші Лицарі. І. Братовбивець Павло Горбатюк. „Син України" Варшава 1920, ч. 2, ст. 3—4.

28 Максима Залізняка полк. 1919, Чорний Острів.

Коршнівський А. Наші лицарі. 2. Бої кінної сотні Штабу 8 стрілецької бриґади 3-ої залізної стріл. дивізії біля с. Зембровки в районі м. Нижнів 2. VIII. 1920. „Син України". Варшава 1920, ч. 12, ст. 5—6. 3. Героїчний вчинок козаків.

Є дані рівнож про забитих і ранених героїв. І. IV. 1920. АУНР.

Коршнівський А. Наші Лицарі. 4. Андрій Бесарабко і Василь Олексієнко. 5. Полк. Ашимів, сотн. Матюшенко, Григоренко і Древинський. 6. Лицарі слова. „Син України". Варшава. 1920, ч. 14, ст. 5—6.

4: Волин. див. 10. IV. 1920. Херсонщина. Гер. вчинок. 5: с. Джугастра к. Крижополя. Повстанці. Гер. вчинок. 6: м. Тетіїв на Таращанщині. Гер. вчинок двох селян.

Коршнівський А. Наші лицарі. 7. Козак Семен Нескоромний — „бредівський" бранець. 8. Бравий вчинок сотн. Кармелюка. „Син України". Варшава. 1921, ч. 2, стор. 4—5.

7: 3-тя зал. див., осінь 1919. Гер. вчинок. 8: Червень 1919. Брацлавщина. Партизани. Гер. вчинок.

Косенко І. і *Сотник Т.* Памяти ґен. штабу ґенерал-поручника С. Дядюші. „Тризуб". Париж 1933, ч. 20, ст. 2—4.

Некрольоґ, причинок до біоґрафії. З порт.

Косинин Іван. Третій напад Монголів на Київ. „Стрілець". Станиславів 1919, ч. 6, ст. 4—8; ч. 7, ст. 7—8; ч. 8, ст. 7—8; ч. 9, ст. 7—8; ч. 10, ст. 6—7.

Лютий 1918.

Коссак Іван. Десятник Деревяк (опов. з польсько-української війни). Іл. Кал. Сирітського дому на 1923 р. Філядельфія, Па. 4°, ст. 108—111.

Коло Рави і Вел. Мостів.

Коссак Іван. Десятник Деревяк. (Опов. з польсько-української війни). Іл. Кал. Канад. Українця на 1922 р., Вінніпеґ Ман., 8°, ст. 94—99.

Передрук з „Укр. Прапора". Коло Рави і Вел. Мостів.

Костів Степан. Похорон. Іл. Кал. Канад. Українця на 1922 р. Вінніпеґ Ман. 8°, ст. 137—141.

Опов. про розстріл моск. патрулею священика-українця в часі відправи ним похорону.

Коструба Теодор. Віталій Юрченко: Шляхами на Соловки. Львів 1931. „Дзвони". Львів 1931, ч. 3, ст. 215—216.

Рецензія.

Костюченко сотн. І мруть борці за правду, за свободу. „На Руїнах". Збірник. Щепіорно табор. 1922. 4°, ст. 48—49.

Костюченко Олекса. сотн. Громада. „Укр. Стрілець", військ. журн. Олександрів Куявський 1921. 8°, ч. 3, ст. 41—43.

Орґанізація 6-ої стріл. дивізії. 1921.

Кох Ганс, сотн. УГА. Договір з Денікіном (від 1. до 14. листопада 1919 р.). Львів 1930, м. 8°, ст. 56.

Кочубей Н. Укр. Державна Армія чи військо Української Народньої Республіки? „Бюлетень Гетьман. Управи". Берлін 1929, ч. 1, ст. 6—23.

К. Р. Ночний похід. „Нове Життя". Олександрово. 1921, ч. 39, ст. 83—84.

С. Рудня Пержанська і Рудня Кованка на Поліссі. 6-а стріл. див. 1920.

Кравс Антін, ґен.-чет. У. Г. А. Гуцульська Маланка. „Укр. Стрілець" 1923, ч. 1 (23), ст. 33.

Боєвий епізод-уривок зі споминів.

Край і військо стають при Українській Центральній Раді. „Вістник Союза Визв. України" Відень 1917, ч. 32 (162), ст. 498—499. „Гром. Думка". Вецляр 1917, ч. 56, ст. 2.

Крамар Іван. Як ми відбивалися під поляків. Іл. Кал. Канад. Українця на 1928 р. Вінніпеґ Мин., в. 8°, ст. 201—202.

Перед Збручем.

Краснорядченко. Громада старшин 6-ої стр. дивізії (Короткий історичний нарис). „Нове Життя". Олександрів 1921, ч. 56, ст. 2—3; ч. 57, ст. 2—3.

Крат М. Бій під Баланівкою. „Тризуб". Париж 1930, ч. 44, ст. 11—15.

12. X. 1919, проти денікинців, 3-я зал. див. Оцінка.

Кревецький Ів. Українська мемуаристика. Її сучасний стан і значіння. Камянець 1919. 16°, ст. 32. Вид. „Стрільця".

Є одна мала стаття про українські повстання, автор А. Б.

Кревецький Іван і др. Назарук Осип. Як писати мемуари. Пояснення і практичні вказівки. Відень

1921, м. 8°. Вид. Уряду Преси і Пропаґанди Зах. УНР, ст. 34.

Є вказівки до того, як писати воєнні спогади. В післяслові подано показчик видрукованої укр. мемуар. літератури.

Крезуб А. Бої за Львів і наддніпрянські Січові Стрільці. Кал. Черв. Калини на 1930 р. Львів 1929. 8°, ст. 27—33.

До справи поваления гетьмана П. Скоропадського.

Крезуб А. Ґрупа полк. Роґульського (Замітки і матеріяли до її історії). Кал. Черв. Калини на 1929 р. Львів 1928. 8°, ст. 51—64.

Перший полк СС зі школою підстаршин на чернигівськім фронті, січень—лютий 1919.

Крезуб А. Мотовилівський бій (Критичні завваги до його історії). Кал. Чер. Калини на 1928 р. Львів, 1927. 8°, ст. 70—75.

СС. Історія бою за альманахом „Золоті Ворота", що не побачив світу.

Крезуб А. На весні революції (Уривок зі споминів). Кал. Черв. Калини на 1932 р. Львів 1931. 8°, ст. 9—15.

Освідомлююча праця полонених Галичан на Криворіжжі 1917.

Крезуб А. Напад большевиків на Кремянець в травні 1919 р. (Спогад). Кал. Черв. Калини на 1930 р. Львів 1929. 8°, ст. 54—68.

СС.

Крезуб А. Облога Київа. „Літ.-Наук. Вістник". Львів 1928, ч. 1, ст. 25—40; ч. 3, ст. 242—251; ч. 4, ст. 309—324.

Спогади з листопада-грудня 1918 р. СС.

Крезуб А. Повстання от. Зеленого проти Директорії в січні 1919 р. „Літ.-Наук. Вістник". Львів 1927 р. 8°, ч. 5, ст. 26—41.

Крезуб А. Початок гал. куріня СС. Кал. Черв. Калини на 1926 р. Львів 1925. 8°, ст. 55—60.

Гал. курінь Січ. Стрільців у Київі. Листопад 1917 р., орґанізатори і команданти, іст. орґанізації.

Крезуб А. Спис жерел до історії української визвольної війни 1914—1921 р. Літопис Ч. К. Львів 4°, 1929, ч. 1, ст. 22; ч. 2, ст. 22—23; ч, 3, ст. 24; 1930, ч. I, ст. 22—23; ч. 2, ст. 23—24; ч. 3, ст. 23; ч. 4, ст. 23—24; ч. 5, ст. 23—24, ч. 7/8, ст. 38—40.

Крезуб А. Цілі німецької військової політики на Україні 1918 р. Літопис Черв. Калини. Львів 1929. 4°, ч. 1, ст. 14—17; ч. 2, ст. 4—8.

З іл.

Кривокульський В. Після переходу. Кал. Черв. Калини на 1926 р. Львів 1925. 8°, ст. 135—141.

Одеса 1920, в чека.

Крижанівський П. Українському лицареві. „Укр. Інвалід". Каліш 1928, ч. 9/10, ст. 9—12.

Характеристика С. Петлюри.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

З числом 10-тим розіслали ми всім передплатникам чеки на висилку залеглої і біжучої передплати. Тому, що не всі передплатники зробили це, просимо ще раз залягаючих з заплатою вислати негайно належну передплату. Окремою листівкою подаємо рівночасно височу залеглости.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
V. річник / Число 11. / Листопад 1933.

*

ЗМІСТ:

Редаґують: *Лев Лепкий і В. Софронів-Левицький*
Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

на рік 1934

Десять аркушів тексту --- два аркуші календаріюм --- богато ілюстрацій

ЗМІСТ:

Ціна знижена: не 3 зл. як досі, тільки 2 зл., для членів 1 зл.

Подаємо до відома, що в календарі „Червоної Калини" на рік 1934 зайшла ошибка в оголошенню фірми Йосиф Ґертнер видруковано Львів, Марійська 8, м. 47 — а мало бути Марійська 5, м. 47. — Тепер фірма загалом має нове мешкання: Тарнавського 33.